

ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ પ્રેરિત
શ્રી રામબા જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન પોરબંદર

RESEARCH ABSTRACT

(EDN-12)

(2022-23)

લેખન-સંકલન

ડો દક્ષા એચ.જોષી

શ્રેયાન વ્યાખ્યાતા

જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન

પોરબંદર

પ્રેરક

ડો. એ.વાય.રાઠોડ

પ્રાચાર્ય

જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન

પોરબંદર

શ્રી રામબા જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન

વર્ષ ૨૦૨૩

ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ - ગાંધીનગર અનુદાનિત

ધોરણ- ૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના કઠિનબિંદુ SST-1008 આધારિત

કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શન

(CAI) કાર્યક્રમની સંરચના અને તેની અસરકારકતા

સારાંશ

પ્રયોજક

ડૉ.દક્ષા એચ. જોષી

સિનીયર લેકચરર

જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન

પોરબંદર

શ્રી રામબા જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન – પોરબંદર

સારાંશ

સમસ્યા કથન

ધોરણ- ૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના કઠિનબિંદુ SST-1008 આધારિત

કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શન

(CAI) કાર્યક્રમની સંરચના અને તેની અસરકારકતા

NAS -21 ના અહેવાલના આધારે ધોરણ દસ ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની કઠિનબિંદુની ઓળખ કરવામાં આવી. આ કઠિનબિંદુને આધારે એક જ વિષયાંગ પસંદ કરવામાં આવેલ હતો. આ કઠિનબિંદુના સરલીકરણ માટે સુધારાલક્ષી કાર્યક્રમ તરીકે કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શનની રચના કરવામાં આવી હતી. રાણાવાવ તાલુકાની શ્રી કન્યાશાળા રાણાકંડોરણા માધ્યમિક શાળામાં ધોરણ દસના એક વર્ગના વિદ્યાર્થીઓના યાદચ્છિકરણથી બનાવેલાં સમાન બે જૂથ પર પ્રયોગ કરવામાં આવેલો જે પૈકી એક જૂથને કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શન અને બીજા જૂથને પરંપરાગત પદ્ધતિથી કઠિનબિંદુઓ આધારિત અધ્યાપનકાર્ય કરાવવામાં આવ્યું. પ્રયોગને અંતે સિધ્ધિ કસોટી દ્વારા બંને જૂથોની સરેરાશ શૈક્ષણિક સિધ્ધિ મેળવવામાં આવી હતી. સરેરાશ શૈક્ષણિક સિધ્ધિ ના સાર્થક તફાવતના આધારે કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શનની અસરકારકતા ચકાસવામાં આવી હતી. અને પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શન કાર્યક્રમ પરત્વેની પ્રતિક્રિયા જાણી હતી.

અભ્યાસના હેતુઓ

પ્રસ્તુત સંશોધનના હેતુઓ આ મુજબ છે.

1. ધોરણ- ૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયનાં પ્રકરણ પરિવહન, સંદેશાવ્યવહાર અને વ્યાપારના કઠિનબિંદુઓના સરલીકરણ માટે સુધારાલક્ષી કાર્યક્રમ તરીકે કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શન આધારિત કાર્યક્રમ તૈયાર કરવો.
2. ધોરણ- ૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયનાં દ્વિતીય સત્રનાં પ્રકરણ પરિવહન, સંદેશાવ્યવહાર અને વ્યાપારના કઠિનબિંદુના સરલીકરણ માટે રચવામાં આવેલ કાર્યક્રમની અસરકારકતા ચકાસવા માટે વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક ચકાસવી.

અભ્યાસની ઉત્કલ્પના

પ્રયોજક ભૂતકાળનાં સંશોધનો, સૈદ્ધાંતિક તથ્યો અને સંબંધિત સાહિત્યના અભ્યાસના આધારે સંશોધનકાર્યને અંતે પ્રાપ્ત થનારા પરિણામો અંગે અગાઉથી અંદાજ બાંધે છે જેને સંશોધનની ઉત્કલ્પનાઓ કહે છે.

પ્રસ્તુત સંશોધનની ઉત્કલ્પનાઓ આ મુજબ છે.

1. ધોરણ- ૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના પ્રકરણ પ્રકરણ પરિવહન, સંદેશાવ્યવહાર અને વ્યાપારના કઠિનબિંદુઓના સરલીકરણ માટેના કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શન કાર્યક્રમથી અભ્યાસ કરતા પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ કસોટી પરની સરેરાશાંકો અને પરંપરાગત પદ્ધતિથી અભ્યાસ કરતા નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સરેરાશાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
2. ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના પ્રકરણ પ્રકરણ પરિવહન, સંદેશાવ્યવહાર અને વ્યાપારના કઠિનબિંદુ માટે Computer Aided Learning કાર્યક્રમથી અભ્યાસ કરતા પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ કસોટી પરની સરેરાશાંકો અને પરંપરાગત પદ્ધતિથી અભ્યાસ કરતા નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સરેરાશાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

પ્રસ્તુત અભ્યાસનો ઉદ્દેશ NAS આધારિત ધોરણ-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમા તારવવામાં આવેલ કઠિનબિંદુઓ પૈકી કુલ એક કઠિનબિંદુ પર સુધારાલક્ષી કાર્યક્રમની સંરચના અને તેની અસરકારકતા ચકાસવાનો હતો. અહીં સુધારાલક્ષી કાર્યક્રમ તરીકે કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શન (CAI) કાર્યક્રમની સંરચના અને તેની વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર અસર ચકાસવા માટે પ્રસ્તુત અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો. પ્રયોજક તે માટે ધોરણ ૧૦ ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના પ્રકરણ પરિવહન, સંદેશાવ્યવહાર અને વ્યાપાર વિષયાંગનાં અધ્યાપન માટે કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શન (CAI) કાર્યક્રમની સંરચના કરી હતી. આ કાર્યક્રમ માર્કોસોફ્ટ ઓફીસના પાવર પોઈન્ટ પ્રેઝન્ટેશન એપ્લિકેશન ટૂલ પર એક સ્લાઈડ શો રૂપે તૈયાર કરેલો. વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિનાં માપન માટે શિક્ષક રચિત ઉત્તર કસોટીનું નિર્માણ કર્યું હતું.

પ્રયોજકે પ્રસ્તુત અભ્યાસનાં અમલ માટે પોરબંદર જિલ્લાના રાણાવાવ તાલુકાની શ્રી રાણાકંડોરણા માધ્યમિક શાળાનાં ધોરણ ૧૦ નાં વિદ્યાર્થીઓને પ્રયોગ પાત્ર તરીકે લીધા હતાં. અહીં અભ્યાસના સ્વતંત્ર ચલની બે કક્ષાઓ હોવાથી ધોરણ-૧૦નાં વિદ્યાર્થીઓના બે વર્ગ યાદચ્છિક પદ્ધતિથી પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

પ્રયોગના અમલ બાદ પાત્રોને ઉત્તર કસોટી આપવામાં આવી હતી. ઉત્તર કસોટીનાં પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી, પ્રમાણ વિચલન અને ટી-મૂલ્ય મેળવવામાં આવ્યા હતાં. આ મળેલાં ટી-મૂલ્યને આધારે શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં પદ્ધતિઓની અસરકારકતા ચકાસવામાં આવી હતી.

નમૂના પસંદગી

પ્રસ્તુત સંશોધન પ્રયોગિક પ્રકારનું હોય નમૂના તરીકે શાળાની પસંદગી સહેતુક કરવામાં આવી હતી. તેઓએ જિલ્લાની માધ્યમિક ૭૨ શાળાઓની પસંદગી કરી હતી. જે અંતર્ગત નમૂનાની શાળા તરીકે પ્રયોજકે પોરબંદર જિલ્લાની રાણાવાવ તાલુકાની શ્રી રાણાકંડોરણા માધ્યમિક શાળા પસંદ કરી હતી. પ્રસ્તુત સંશોધનમાં બે જૂથ ઉત્તર કસોટી યોજના મુજબ પ્રાયોગિક કાર્ય હાથ ધરવાનું હોય ધો - ૧૦ ના એક વર્ગના બે જૂથ યાદચ્છીક રીતે ચિદ્દી ઉપાડ પદ્ધતિ દ્વારા પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. એક જૂથને પ્રાયોગિક જૂથ અને બીજા જૂથને નિયંત્રિત જૂથ એમ પસંદ પસંદગી કરવામાં આવ્યા હતા. એક જૂથ પ્રયોગિક જૂથ જ્યારે બીજું જૂથ નિયંત્રિત જૂથ એમ પસંદગી કરવામાં આવી. બન્ને જૂથો સમાન છે કે નહિ તે ચકાસવા માટે તે વર્ગના પ્રથમ સત્રાંત કસોટીના પરિણામમાં મળેલ સરેરાશ અંકોને ગણતરીમાં લેવામાં આવ્યા હતા.

પ્રયોગની અજમાયશ માટે ધોરણ-૧૦ના એક વર્ગનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. અને એક વર્ગના એક જૂથને નિયંત્રિત જૂથ અને બીજા જૂથને પ્રાયોગિક જૂથ તરીકે લેવામાં આવ્યા હતા. નિયંત્રિત જૂથને જૂથ-બ અને પ્રાયોગિક જૂથને જૂથ-અ તરીકે પસંદ કરવામાં આવેલ. નિયંત્રિત જૂથ-બ ના ૨૨ વિદ્યાર્થીઓને પરંપરાગત વર્ગશિક્ષણ પદ્ધતિથી અધ્યાપન કાર્ય કરાવ્યું હતું. જ્યારે પ્રાયોગિક જૂથ વર્ગ-અ ના ૨૨ વિદ્યાર્થીઓને ઈ-કન્ટેન્ટના માધ્યમ દ્વારા જેમાં PPT, વિડિયો, વિવિધ સ્લાઈડ, અને વગેરે બતાવીને અધ્યાપનકાર્ય કરાવવામાં આવ્યું હતું.

આમ પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં નમૂના તરીકે પોરબંદર જિલ્લાની સરકારી માધ્યમિક શાળા પસંદ કરવાની હતી. પ્રયોજક દ્વારા શ્રી રાણાકંડોરણા માધ્યમિક શાળાના ધોરણ-૧૦ ના વિદ્યાર્થીઓ પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

પ્રાપ્ત માહિતી અને અર્થઘટનની રીત

પ્રયોગના અંતે સંશોધનમા સમાવિષ્ટ હેતુઓ આધારિત સિદ્ધિ કસોટી આપવામાં આવી હતી. આ કસોટી પર વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલા પ્રાપ્તાંકો સિદ્ધિ પ્રાપ્તાંકો હતા. ઉપરાંત વિદ્યાર્થીઓની પૂર્વ સિદ્ધિ જાણવા માટે તેમની અગાઉની પરીક્ષાના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના ગુણો મેળવવામાં આવ્યા હતા. જેનો સહયલ તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. આમ ઉત્તર કસોટી પરના પ્રાપ્તાંકો પર t-test કરવામાં આવ્યો હતો.

પ્રસ્તુત અભ્યાસમા વિશિષ્ટ પદ્ધતિ તરીકે ઈ-કન્ટેન્ટનો ઉપયોગ કરી અધ્યાપન કરાવવામાં આવ્યું હતું. પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓ પર આ અધ્યાપન પદ્ધતિની અસરકારકતા તપાસવા માટે સંશોધક દ્વારા સ્વનિર્મિત સિધ્ધિકસોટી આપવામાં આવી. આ કસોટીમાં સંશોધનમાં માત્ર એક કઠિનબિંદુનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આ કઠિનબિંદુનું પ્રતિનિધિત્વ કરતી કલમોના આધારે સ્વનિર્મિત કસોટીની રચના કરવામાં આવી હતી. સિધ્ધિકસોટીના અમલીકરણ પૂર્વે તજજ્ઞોનો અભિપ્રાય પણ લેવામાં આવ્યો હતો. તજજ્ઞોનો અભિપ્રાય મેળવ્યા બાદ કસોટીનું આખરી સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું હતું. ત્યાર બાદ સિધ્ધિકસોટી દ્વારા મળેલ પ્રાપ્તિકોનુ t-test દ્વારા મળેલ પરિણામનું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું.

શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો

શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ઉંચી જોવા મળી. આથી કહી શકાય કે નાં માધ્યમથી અધ્યાપન કાર્યક્રમ દ્વારા આપવામાં આવતું શિક્ષણ અસરકારક સાબિત થયું.

પ્રસ્તુત અભ્યાસનાં ફલિતાર્થો નીચે મુજબ છે.

૧. NAS આધારિત મળેલ સામાજિક વિજ્ઞાનના અન્ય કઠિનબિંદુના સરલીકરણ માટે વર્ગખંડમાં કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શન (CAI) કાર્યક્રમનો ઉપયોગ કરી શકાય.
૨. CAI કાર્યક્રમ દ્વારા શિક્ષણ કાર્ય દરમ્યાન વિદ્યાર્થીનિ સક્રિય બનાવી શકાય છે.
૩. શાળામાં જ્યાં જ્યાં શિક્ષકોની ખેંચ હોય ત્યાં CAI કાર્યક્રમ ઉપયોગી પૂરવાર થઈ શકે

ભલામણો

પ્રસ્તુત અભ્યાસની ભાવિ સંશોધન અંગેની ભલામણો નીચે મુજબ છે.

- ધોરણ-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાનનાં અન્ય કઠિનબિંદુના સરલીકરણમાટે CAI કાર્યક્રમની અસરકારકતા જાણી શકાય.
- આ પ્રોગ્રામ નાનાં જૂથના અધ્યાપન માટે હતો, વ્યક્તિગત અધ્યાપનના હેતુઓ માટે પણ રચી શકાય.
- ધોરણ-૧૦ અન્ય વિષયનાં કઠિનબિંદુના સરલીકરણ માટે CAI કાર્યક્રમની સંરચના કરી શકાય.
- શિક્ષણનાં મુખ્ય હેતુઓ (જ્ઞાન, સમજ, ઉપયોજન, કૌશલ્ય) અનુસાર અસરકારકતા ચકાસી શકાય.

- સામાજિક વિજ્ઞાનવિષયને સુદૃઢ કરવા માટે વિદ્યાર્થીઓને Computer Aided Learning નાં માધ્યમથી અધ્યાપન કાર્ય કરવું જોઈએ.
- જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન દ્વારા સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના વિવિધ કઠિનબિંદુને સરળ કરવા માટે જરૂરી સાહિત્ય નિર્માણ કરવું જોઈએ.
- માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકોને તાલીમ દરમ્યાન Computer Aided Learning થી અવગત કરાવવા જોઈએ જેથી વિદ્યાર્થીઓને સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના વિવિધ સ્ત્રોતોનો લાભ મળી શકે.

ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ - ગાંધીનગર અનુદાનિત

ધોરણ ૩ ના ગણિત વિષયની કઠિન અધ્યયન નિષ્પત્તિ
M - ૩૦૪ના અધ્યાપનના સંદર્ભમાં શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની સંરચના અને તેની અસરકારતા ”

સારાંશ

પ્રયોજક

ડૉ.યુ.ડી.મહેતા

સિનીયર લેકચરર

જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન

પોરબંદર

શ્રી રામબા જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન – પોરબંદર

વર્ષ – ૨૦૨૨-૨૩

સારાંશ

સમસ્યા કથન

“ ધોરણ ૩ ના ગણિત વિષયની કઠિન અધ્યયન નિષ્પત્તિ - ૩૦૪ના અધ્યાપનના સંદર્ભમાં શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની સંરચના અને તેની અસરકારતા ”

સંશોધનના હેતુઓ

- ૧) પોરબંદર જિલ્લાના ધોરણ- ૩ના ગણિત વિષયના રૂપિયા-પૈસા પ્રકરણમાંથી કઠિન લાગતી અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ જાણવી.
- ૨) ધોરણ-૩ ગણિત વિષયના રૂપિયા-પૈસા માટે અધ્યયન નિષ્પત્તિની કઠિનતા દૂર કરવા વિવિધ ઉપકરણોનો વિનિયોગ કરી સુધારણાલક્ષી કાર્યક્રમ તૈયાર કરવો.
- ૩) ધોરણ-૩ ગણિત વિષયના રૂપિયા-પૈસા માટે અધ્યયન નિષ્પત્તિ M – 304 પ્રવૃત્તિસભર અને અનુભવજન્ય કૌશલ્ય તે માટે પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથ રચી અને અધ્યયન નિષ્પત્તિની કઠિનતા માટે કરવામાં આવેલા કાર્યક્રમની અસરકારકતા તપાસવી.

નમૂના પસંદગી

સમષ્ટિમાંથી પ્રયોગ માટે પસંદ કરેલા પાત્રોનું પ્રતિનિધિત્વ કરતું જૂથ એટલે નમૂનો. પ્રસ્તુત સંશોધન પ્રાયોગિક સંશોધન હતું. શાળાની પસંદગી પ્રયોજકે સહેતુકપૂર્વક કરી હતી. જે અંતર્ગત પોરબંદર તાલુકાની શ્રી સિમાણી પ્રાથમિક શાળા પસંદ કરવામાં આવી હતી. શાળામાંથી ધોરણ ૩ ના દસ-દસ વિદ્યાર્થીઓને પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથ તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા. કોને પ્રાયોગિક જૂથમાં અને કોને નિયંત્રિત જૂથમાં રાખવા તે માટે ચિઠ્ઠી ઉપાડીને જૂથ પસંદગી કરવામાં આવી હતી. પ્રાયોગિક જૂથના દસ વિદ્યાર્થીઓને દશ્ય-શ્રાવ્ય માધ્યમ અને પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા વિશિષ્ટ પદ્ધતિ અને પ્રયુક્ત દ્વારા અધ્યાપન કાર્ય કરાવવામાં આવ્યું હતું જ્યારે નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓને પરંપરાગત શિક્ષણ પદ્ધતિથી અધ્યાપનકાર્ય કરાવવામાં આવ્યું હતું.

માહિતી પ્રાપ્તિ:-

પ્રસ્તુત સંશોધન પ્રયોગાત્મક સંશોધન હોવાથી બે જૂથો રચવા માટે ચિઠ્ઠી ઉપાડીને બે જૂથ સમાંતર કરવામાં આવેલ. નિયંત્રિત જૂથમાં પરંપરાગત પદ્ધતિથી અને પ્રાયોગિક જૂથમાં વિશિષ્ટ પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યાપન કાર્ય કરવામાં આવેલ.

છઠા દિવસે બંને જૂથની ઉત્તર કસોટી લેવામાં આવી. ઉત્તર કસોટી કઠિન અધ્યયન નિષ્પત્તિ "અનુભવજન્ય અને પ્રવૃત્તિસભર કૌશલ્ય વિકસાવવું." સંબંધિત ધો-3 ગણિત વિષયના પ્રકરણ "રૂપિયા – પૈસા" માંથી રચવામાં આવેલ કસોટી ૨૫ ગુણની હતી અને કસોટીનો સમય ૩૦ મિનીટનો હતો. કસોટીમાં બહુવિકલ્પ પ્રકારના ટુકમાં ઉત્તર માગ્યા મુજબ જવાબો વગેરે હતા.

માહિતી પૃથક્કરણની વિધિ:-

બંને જૂથના ઉત્તર કસોટીના જે પ્રાપ્તિઓ મળ્યાં તેના આધારે બંને જૂથના સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન શોધીને તુલના કરવામાં આવી હતી. જેની વિગત હવે પછીના પ્રકરણ-૪માં આપવામાં આવેલ છે.

તારણો:-

પ્રસ્તુત સંશોધનના તારણો નીચે મુજબ મળ્યા છે.

- ૧) પ્રાયોગિક જૂથ પર પ્રયોગની અમલીકરણ કરતા તેઓમાં ઉત્તર કસોટીની સરાસરીમાં ૩.૧૩ ટકાનો વધારો થયો હતો. પ્રયોગની અસરકારતા એકંદરે સારી છે.
- ૨) નિયંત્રિત જૂથને પરંપરાગત પદ્ધતિએ ભણાવવામાં આવતા તેઓના સરેરાશાંકો પ્રાયોગિક જૂથ કરતા ઉત્તર કસોટીમાં ૩.૧૩ ટકા ઓછું જોવા મળેલ. એટલે પરંપરાગત પદ્ધતિ ઓછી અસરકારક રહી હતી.
- ૩) પ્રાયોગિક જૂથ નિયંત્રિત જૂથ શરૂઆતથી એક સરખા હતા. નિયંત્રિત જૂથને ઉત્તર કસોટીમાં જે સરાસરી ગુણ મળ્યા છે તેના કરતા પ્રાયોગિક જૂથને ૩.૧૩ ટકા ગુણ વધુ મળ્યા છે, જે પણ નોંધનીય છે.

ભલામણો:-

- ૧) અન્ય પ્રકરણો માટે પણ આવા પ્રાયોગિક સંશોધનો હાથ ધરવાં જોઈએ.
- ૨) શહેરી અને ગ્રામ્ય કક્ષાનો નમૂનો પસંદ કરીને પ્રયોગ કરવાથી શહેરીકરણની અસર જાણી શકાય.
- ૩) ચાર થી પાંચ જૂથો બનાવી વિવિધ શૈક્ષણિક પદ્ધતિ અસરકારકતાની તુલના કરી શકાય છે.
- ૪) તાલીમી-બિનતાલીમી શિક્ષકનો ચલ તરીકે ઉપયોગ કરી પરિણામો મેળવી શકાય.
- ૫) સરલિકૃત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમને વધુને વધુ સરલ બનાવી ઉત્કૃષ્ટ પરિણામો હાંસલ થઈ શકે કે નહી તે ચકાસી શકાય.

- ૬) ધોરણ-૩,૫,૮,૯માં પણ આજ પ્રકારે પ્રયોગાત્મક સંશોધનો હાથ ધરી શકાય.
- ૭) વૈજ્ઞાનિક અભિયોગ્યતા વાળા વિદ્યાર્થીઓનું જૂથ પસંદ કરી પ્રયોગ હાથ ધરી શકાય.
- ૮) વિષયવસ્તુની વ્યાપકતા-વ્યાવહારિક જીવન સાથે જોડવાથી ગ્રહણશીલતા પર પડતો તફાવત મૂલવી શકાય.

ભાવિ સંશોધન માટે દિશાસૂચન:-

- ૧) ધોરણ-૩ ગણિત વિષયના અન્ય પ્રકરણો માટે કઠિન અધ્યયન નિષ્પત્તિ માટે વધુ અસરકારક સરલીકૃત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ રચીને સંશોધન હાથ ધરી શકાય.
- ૨) શિક્ષણના અન્ય અધ્યાપનીય હેતુઓ માટે જ્ઞાન-સમજ-કૌશલ્ય-ઉપયોજન વિગેરે માટે પણ કઠિન અધ્યયન નિષ્પત્તિ માટે અસરકારકતા ચકાસવાનો પ્રયોગ હાથ ધરી શકાય.
- ૩) એક જ પ્રકરણ માટે અલગ-અલગ પ્રકારના સરલીકૃત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની સંરચના કરી મેળવેલી સિદ્ધિની તુલના કરી શકાય.
- ૪) એક જ પ્રકરણમાંથી નવાં નવાં કઠિનબિંદુ શોધીને તેમના માટે સરલીકૃત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ વિકસાવી શકાય.

શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો

- ૧) કઠિનબિંદુના સરલીકરણ માટેના પ્રયોગ ઘણી મહેનતથી તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેમ છતાં તેમની સિદ્ધિ અપેક્ષા કરતા ઓછી રહી છે. તેથી આ કઠિનબિંદુના સરલીકરણ માટે વિશેષ પ્રયોગ રચવાની જરૂર રહે છે.
- ૨) પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથ શરૂઆતથી એક સમાન હતા છતાં પણ પ્રયોગના અમલીકરણ કરતા પ્રાયોગિક જૂથમાં નોંધનીય તફાવત જોવા મળલ.

ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ - ગાંધીનગર અનુદાનિત

ધોરણ ૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની કઠિન અધ્યયન નિષ્પત્તિ
- ૧૦૦૧ના અધ્યાપનના સંદર્ભમાં શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની સંરચના અને તેની અસરકારતા ”

સારાંશ

પ્રયોજક

ડૉ.એ.વાય.રાઠોડ

સિનીયર લેકચરર

જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન

પોરબંદર

શ્રી રામબા જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન – પોરબંદર

વર્ષ – ૨૦૨૨-૨૩

સારાંશ

સમસ્યા કથન

“ ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની કઠિન અધ્યયન નિષ્પત્તિ SST-1001 ના અધ્યાપનના સંદર્ભમાં શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની સંરચના અને તેની અસરકારતા ”

સંશોધનના હેતુઓ

પ્રસ્તુત સંશોધનના હેતુઓ નીચે પ્રમાણે છે.

- ૧) પોરબંદર જિલ્લાના ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના ભારત:કૃષિ પ્રકરણમાંથી કઠિન લાગતી અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ જાણવી.
- ૨) ધોરણ-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના ભારત:કૃષિ માટે અધ્યયન નિષ્પત્તિની કઠિનતા દૂર કરવા અને સ્પષ્ટ કરવા માટે વિવિધ ઉપકરણોનો વિનિયોગ કરી સુધારણાલક્ષી કાર્યક્રમ તૈયાર કરવો.
- ૩) ધોરણ-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના ભારત:કૃષિ માટે અધ્યયન નિષ્પત્તિ **SST-1001** " સ્પષ્ટીકરણ અને ઉદાહરણ કૌશલ્ય " વિકસાવવા માટે પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથ રચી અને અધ્યયન નિષ્પત્તિની કઠિનતા માટે કરવામાં આવેલા કાર્યક્રમની અસરકારકતા તપાસવી.

નમૂના પસંદગી:-

પ્રસ્તુત સંશોધન માટે સહેતુક નમૂનો પોરબંદર તાલુકાના શ્રી નવયુગ માધ્યમિક શાળાની ધોરણ-૧૦ પસંદ કરવામાં આવી હતી જેની કુલ સંખ્યા ૫૦ હતી.

માહિતી પ્રાપ્તિ:-

પ્રસ્તુત સંશોધન પ્રયોગાત્મક સંશોધન હોવાથી બે સમાંતર જૂથો રચવા માટે ધોરણ-૯ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના વાર્ષિક પરીક્ષાના પરીણામનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. ધોરણ-૯ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના વાર્ષિક પરીક્ષામાં મેળવેલ ગુણના આધારે વિદ્યાર્થીઓને ચઢતા ક્રમમાં ગોઠવવામાં આવેલ. બે જૂથ નક્કી કર્યા, નિયંત્રિત જૂથ અને પ્રાયોગિક જૂથ. ધોરણ-૯ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના વાર્ષિક પરીક્ષાના ગુણના આધારે પહેલા

ક્રમના વિદ્યાર્થીને નિયંત્રિત જૂથમાં અને બીજા ક્રમના વિદ્યાર્થીને પ્રાયોગિક જૂથમાં આમ ક્રમિક રીતે એક પછી એક વિદ્યાર્થીઓને જૂથમાં વહેંચી જૂથને સમાંતર કરવામાં આવ્યાં.

ત્યારબાદ બંને જૂથને સમાંતર કર્યા બાદ ૫ દિવસ સુધી બંને જૂથમાં અધ્યાપન કાર્ય હાથ ધરવામાં આવેલ. નિયંત્રિત જૂથમાં પરંપરાગત પદ્ધતિથી અને પ્રાયોગિક જૂથમાં વિશિષ્ટ પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યાપન કાર્ય કરવામાં આવેલ.

સાતમાં દિવસે બંને જૂથની ઉત્તર કસોટી લેવામાં આવી. ઉત્તર કસોટી કઠિન અધ્યયન નિષ્પત્તિ SST-1001 સંબંધિત ધો-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના પ્રકરણ "ભારત-કૃષિ " માંથી રચવામાં આવેલ કસોટી ૨૫ ગુણની હતી અને કસોટીનો સમય ૩૦ મીનીટનો હતો. કસોટીમાં ૨૫ પ્રશ્નો હતા. જે બહુવિકલ્પ પ્રકારના હતા. દરેક વિધાન/પ્રશ્નની સામે ૪(ચાર) વિકલ્પો આપેલા હતા જેમાંથી સાચા વિકલ્પની સામે ✓ નિશાની કરવાની હતી.

માહિતી પૃથક્કરણની વિધિ:-

બંને જૂથના ઉત્તર કસોટીના જે પ્રાપ્તોંકો મળ્યાં તેના આધારે બંને જૂથના સરાસરી અને પ્રમાણ વિચલન શોધીને તુલના કરવામાં આવી હતી. જેની વિગત હવે પછીના પ્રકરણ-૪માં આપવામાં આવેલ છે.

તારણો:-

પ્રસ્તુત સંશોધનના તારણો નીચે મુજબ મળ્યા છે.

- ૧) પ્રાયોગિક જૂથ પર પ્રયોગની અમલીકરણ કરતા તેઓમાં ઉત્તર કસોટીની સરાસરીમાં ૪.૬૪ ટકાનો વધારો થયો હતો. પ્રયોગની અસરકારતા એકંદરે સારી છે.
- ૨) નિયંત્રિત જૂથને પરંપરાગત પદ્ધતિએ ભણાવવામાં આવતા તેઓના સરેરાશોંકો પ્રાયોગિક જૂથ કરતા ઉત્તર કસોટીમાં ૪.૬૪ ટકા ઓછું જોવા મળેલ. એટલે પરંપરાગત પદ્ધતિ ઓછી અસરકારક રહી હતી.
- ૩) પ્રાયોગિક જૂથ નિયંત્રિત જૂથ શરૂઆતથી એક સરખા હતા. નિયંત્રિત જૂથને ઉત્તર કસોટીમાં જે સરાસરી ગુણ મળ્યા છે તેના કરતા પ્રાયોગિક જૂથને ૪.૬૪ ટકા ગુણ વધુ મળ્યા છે, જે પણ નોંધનીય છે.

ભલામણો:-

- ૧) અન્ય પ્રકરણો માટે પણ આવા પ્રાયોગિક સંશોધનો હાથ ધરવાં જોઈએ.
- ૨) શહેરી અને ગ્રામ્ય કક્ષાનો નમૂનો પસંદ કરીને પ્રયોગ કરવાથી શહેરીકરણની અસર જાણી શકાય.
- ૩) ચાર થી પાંચ જૂથો બનાવી વિવિધ શૈક્ષણિક પદ્ધતિ અસરકારકતાની તુલના કરી શકાય છે.
- ૪) તાલીમી-બિનતાલીમી શિક્ષકનો ચલ તરીકે ઉપયોગ કરી પરિણામો મેળવી શકાય.
- ૫) શૈક્ષણિક કાર્યક્રમને વધુને વધુ સરલ બનાવી ઉત્કૃષ્ટ પરિણામો હાંસલ થઈ શકે કે નહીં તે ચકાસી શકાય.
- ૬) ધોરણ-૩,૫,૮,૯માં પણ આજ પ્રકારે પ્રયોગાત્મક સંશોધનો હાથ ધરી શકાય.
- ૭) વૈજ્ઞાનિક અભિયોગ્યતા વાળા વિદ્યાર્થીઓનું જૂથ પસંદ કરી પ્રયોગ હાથ ધરી શકાય.
- ૮) વિષયવસ્તુની વ્યાપકતા-વ્યાવહારિક જીવન સાથે જોડવાથી ગ્રહણશીલતા પર પડતો તફાવત મૂલવી શકાય.
- ૯) ઉંચા IQ વાળા વિદ્યાર્થીના જૂથ પર આ પ્રયોગ કરી જ્ઞાનલબ્ધિ ચકાસી શકાય.
- ૧૦) શ્રેષ્ઠ શાળા તથા નબળી શાળામાંથી નમુનો પસંદ કરીને જોવા મળતો તફાવત મૂલવી શકાય.

ભાવિ સંશોધન માટે દિશાસૂચન:-

- ૧) ધોરણ-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના અન્ય પ્રકરણો માટે કઠિન અધ્યયન નિષ્પત્તિ માટે વધુ અસરકારક શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ રચીને સંશોધન હાથ ધરી શકાય.
- ૨) શિક્ષણના અન્ય અધ્યાપનીય હેતુઓ માટે જ્ઞાન-સમજ-કૌશલ્ય-ઉપયોજન વિગેરે માટે પણ કઠિન અધ્યયન નિષ્પત્તિ માટે અસરકારકતા ચકાસવાનો પ્રયોગ હાથ ધરી શકાય.
- ૩) એક જ પ્રકરણ માટે અલગ-અલગ પ્રકારના શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની સંરચના કરી મેળવેલી સિદ્ધિની તુલના કરી શકાય.
- ૪) એક જ પ્રકરણમાંથી નવાં નવાં કઠિનબિંદુ શોધીને તેમના માટે સરલીકૃત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ વિકસાવી શકાય.

શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો

- ૧) કઠિનબિંદુના સરલીકરણ માટેના પ્રયોગ ઘણી મહેનતથી તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેમ છતાં તેમની સિદ્ધિ અપેક્ષા કરતા ઓછી રહી છે. તેથી આ કઠિનબિંદુના સરલીકરણ માટે વિશેષ પ્રયોગ સ્વવાની જરૂર રહે છે.
- ૨) પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથ શરૂઆતથી એક સમાન હતા છતાં પણ પ્રયોગના અમલીકરણ કરતા પ્રાયોગિક જૂથમાં નોંધનિય તફાવત જોવા મળેલ.

ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ - ગાંધીનગર અનુદાનિત

ધોરણ- ૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના કઠિનબિંદુ SST-1011 આધારિત
જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિ અને તેની અસરકારકતાનો અભ્યાસ

સારાંશ

પ્રયોજક

શ્રી કાશ્મીરા એચ.ભટ્ટ

લેક્ચરર

જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન

પોરબંદર

શ્રી રામબા જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન – પોરબંદર

સમસ્યા કથન

ધોરણ- ૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના કઠિનબિંદુ SST-1011 આધારિત જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિ અને તેની અસરકારકતા

અભ્યાસના હેતુઓ

પ્રસ્તુત સંશોધનના હેતુઓ આ મુજબ છે.

3. ધોરણ- ૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયનાં ઉદારીકરણ અને વૈશ્વકીકરણ, ભારતની આર્થિક સમસ્યાઓ અને તેના ઉપાયો અને ભારતની સામાજિક સમસ્યાઓ અને તેના ઉપાયો પ્રકરણના કઠિનબિંદુઓ માટે સુધારાલક્ષી કાર્યક્રમ તરીકે જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિ આધારિત કાર્યક્રમ તૈયાર કરવો.
4. ધોરણ- ૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયનાં દ્વિતીય સત્રનાં ઉદારીકરણ અને વૈશ્વકીકરણ, ભારતની આર્થિક સમસ્યાઓ અને તેના ઉપાયો અને ભારતની સામાજિક સમસ્યાઓ અને તેના ઉપાયો પ્રકરણના કઠિનબિંદુ માટે રચવામાં આવેલ જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિ કાર્યક્રમની અસરકારકતા ચકાસવા માટે વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક ચકાસવી.

અભ્યાસની ઉત્કલ્પના

પ્રસ્તુત સંશોધનની ઉત્કલ્પનાઓ આ મુજબ છે.

3. ધોરણ- ૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના ઉદારીકરણ અને વૈશ્વકીકરણ, ભારતની આર્થિક સમસ્યાઓ અને તેના ઉપાયો અને ભારતની સામાજિક સમસ્યાઓ અને તેના ઉપાયો પ્રકરણના કઠિનબિંદુઓ માટેના જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિ કાર્યક્રમથી અભ્યાસ કરતા પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સિધ્ધિ કસોટી પરની સરેરાશાંકો અને પરંપરાગત પદ્ધતિથી અભ્યાસ કરતા નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સરેરાશાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.
4. ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના ઉદારીકરણ અને વૈશ્વકીકરણ, ભારતની આર્થિક સમસ્યાઓ અને તેના ઉપાયો અને ભારતની સામાજિક સમસ્યાઓ અને તેના ઉપાયો પ્રકરણના કઠિનબિંદુ માટે જૂથ ચર્ચા

પદ્ધતિ કાર્યક્રમથી અભ્યાસ કરતા પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સિધ્ધિ કસોટી પરની સરેરાશાંકો અને પરંપરાગત પદ્ધતિથી અભ્યાસ કરતા નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સરેરાશાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

નમૂના પસંદગી

પ્રસ્તુત સંશોધન પ્રયોગિક પ્રકારનું હોય નમૂના તરીકે શાળાની પસંદગી સહેતુક કરવામાં આવી હતી. તેઓએ જિલ્લાની માધ્યમિક ૭૨ શાળાઓની પસંદગી કરી હતી. જે અંતર્ગત નમૂનાની શાળા તરીકે પ્રયોજકે પોરબંદર જિલ્લાની કુતિયાણા તાલુકાની શ્રી સરસ્વતી વિદ્યાલય પસંદ કરી હતી. પ્રસ્તુત સંશોધનમાં બે જૂથ પૂર્વ કસોટી - ઉત્તર કસોટી યોજના મુજબ પ્રાયોગિક કાર્ય હાથ ધરવાનું હોય ધો - ૧૦ ના એક વર્ગના બે જૂથ પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત એમ બે જૂથ પાડવામાં આવ્યા હતા. ૬૮ કન્યાઓ વર્ગમાં હતી તેમા ૬૪ કન્યાઓ ની પૂર્વ કસોટી લઈને બે જૂથ પાડેલ હતા. એક જૂથને પ્રાયોગિક જૂથ અને બીજા જૂથને નિયંત્રિત જૂથ એમ પસંદ પસંદગી કરવામાં આવ્યા હતા. એક જૂથ પ્રયોગિક જૂથ જ્યારે બીજું જૂથ નિયંત્રિત જૂથ એમ પસંદગી કરવામાં આવી. બન્ને જૂથો સમાન છે કે નહિ તે ચકાસવા માટે તે પૂર્વ કસોટીના પરિણામમાં મળેલ સરેરાશ અંકોને ગણતરીમાં લેવામાં આવ્યા હતા.

પ્રયોગની અજમાયશ માટે ધોરણ-૧૦ના એક વર્ગનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. અને એક વર્ગના એક જૂથને નિયંત્રિત જૂથ અને બીજા જૂથને પ્રાયોગિક જૂથ તરીકે લેવામાં આવ્યા હતા. નિયંત્રિત જૂથને જૂથ-બ અને પ્રાયોગિક જૂથને જૂથ-અ તરીકે પસંદ કરવામાં આવેલ. નિયંત્રિત જૂથ-બ ના ૩૨ વિદ્યાર્થીનીઓને પરંપરાગત વર્ગશિક્ષણ પદ્ધતિથી અધ્યાપન કાર્ય કરાવ્યું હતું. જ્યારે પ્રાયોગિક જૂથ વર્ગ-અ ના ૩૨ વિદ્યાર્થીનીઓને જૂથ ચર્ચાથી અધ્યાપનકાર્ય કરાવવામાં આવ્યું હતું.

આમ પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં નમૂના તરીકે પોરબંદર જિલ્લાનાં કુતિયાણા તાલુકાની શ્રી સરસ્વતી કન્યા વિદ્યાલય પસંદ કરવાની હતી. પ્રયોજક દ્વારા શ્રી સરસ્વતી વિદ્યાલયના ધોરણ-૧૦ની વિદ્યાર્થીનીઓને પસંદ કરી હતી.

પ્રાપ્ત માહિતી અને અર્થઘટનની રીત

પ્રયોગના પ્રારંભે પૂર્વ કસોટી અને અંતે સંશોધનમા સમાવિષ્ટ હેતુઓ આધારિત

ઉત્તર કસોટી આપવામાં આવી હતી. આ કસોટી પર વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલા પ્રાપ્તાંકો સિદ્ધિ પ્રાપ્તાંકો હતા. ઉપરાંત વિદ્યાર્થીઓનીના જૂથ પાડવા માટે પૂર્વ કસોટી ગુણો મેળવવામાં આવ્યા હતા. જેનો સહચલ તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. આમ પૂર્વ કસોટી અને ઉત્તર કસોટી પરના પ્રાપ્તાંકો પર t-test કરવામાં આવ્યો હતો.

પ્રસ્તુત અભ્યાસમા જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરી અધ્યાપન કરાવવામાં આવ્યું હતું. પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓ પર આ અધ્યાપન પદ્ધતિની અસરકારકતા તપાસવા માટે સંશોધક દ્વારા સ્વનિર્મિત કસોટી આપવામાં આવી. આ કસોટીમાં સંશોધનમાં માત્ર એક કઠિનબિંદુનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આ કઠિનબિંદુનું પ્રતિનિધિત્વ કરતી કલમોના આધારે સ્વનિર્મિત કસોટીની રચના કરવામાં આવી હતી. અમલીકરણ પૂર્વે તજજ્ઞોનો અભિપ્રાય પણ લેવામાં આવ્યો હતો. તજજ્ઞોનો અભિપ્રાય મેળવ્યા બાદ કસોટીનું આખરી સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું હતું. ત્યાર બાદ મળેલ પ્રાપ્તાંકોનું t-test દ્વારા મળેલ પરિણામનું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું અને મળેલ પરિણામના આધારે પ્રયોગકાર્યની અસરકારકતા તપાસવામાં આવી.

સારાંશ

પ્રસ્તુત અભ્યાસનો ઉદ્દેશ NAS આધારિત ધોરણ-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમા તારવવામાં આવેલ કઠિનબિંદુઓ પૈકી કુલ એક કઠિનબિંદુ પર સુધારાલક્ષી કાર્યક્રમની સંરચના અને તેની અસરકારકતા ચકાસવાનો હતો. અહીં સુધારાલક્ષી કાર્યક્રમ તરીકે જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિ કાર્યક્રમની સંરચના અને તેની વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર અસર ચકાસવા માટે પ્રસ્તુત અભ્યાસ હાથ ધરવામા આવ્યો હતો. પ્રયોજક તે માટે ધોરણ ૧૦ ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના ઉદારીકરણ અને વૈશ્વકીકરણ, ભારતની આર્થિક સમસ્યાઓ અને તેના ઉપાયો અને ભારતની સામાજિક સમસ્યાઓ અને તેના ઉપાયો પ્રકરણના વિષયાંગનાં અધ્યાપન માટે જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિ કાર્યક્રમની સંરચના કરી હતી. આ કાર્યક્રમ માટે નિબંધ સ્પર્ધા અને વક્તૃત્વ સ્પર્ધા તેજ ચર્ચા દ્વારા વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિનાં માપન માટે શિક્ષક રચિત ઉત્તર કસોટીનું નિર્માણ કર્યું હતું.

પ્રયોજકે પ્રસ્તુત અભ્યાસનાં અમલ માટે પોરબંદર જિલ્લાના કુતિયાણા તાલુકાની શ્રી સરસ્વતી વિદ્યાલય ધોરણ ૧૦ નાં વિદ્યાર્થીનીઓને પ્રયોગ પાત્ર તરીકે લીધા હતાં. અહીં અભ્યાસના સ્વતંત્ર ચલની બે કક્ષાઓ હોવાથી ધોરણ-૧૦નાં વિદ્યાર્થીનીઓના બે વર્ગ યાદચ્છિક પદ્ધતિથી પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.

પ્રયોગના અમલ બાદ પાત્રોને ઉત્તર કસોટી આપવામાં આવી હતી. ઉત્તર કસોટીનાં પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી, પ્રમાણ વિચલન અને ટી-મૂલ્ય મેળવવામાં આવ્યા હતાં. આ મળેલાં ટી-મૂલ્યને આધારે શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં પદ્ધતિઓની અસરકારકતા ચકાસવામાં આવી હતી.

શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો

શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ઉંચી જોવા મળી. આથી કહી શકાય કે નાં માધ્યમથી અધ્યાપન કાર્યક્રમ દ્વારા આપવામાં આવતું શિક્ષણ અસરકારક સાબિત થયું.

પ્રસ્તુત અભ્યાસનાં ફલિતાર્થો નીચે મુજબ છે.

૧. NAS આધારિત મળેલ સામાજિક વિજ્ઞાનના અન્ય કઠિનબિંદુના સરલીકરણ માટે વર્ગખંડમાં જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિ કાર્યક્રમ તેમજ અન્ય પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરી શકાય.
૨. જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિ કાર્યક્રમ દ્વારા શિક્ષણ કાર્ય દરમ્યાન વિદ્યાર્થીને સક્રિય બનાવી શકાય છે.
૩. શાળામાં જ્યાં જ્યાં શિક્ષકોની ખેંચ હોય ત્યાં જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિ ઉપયોગી પૂરવાર થઈ શકે

ભલામણો

પ્રસ્તુત અભ્યાસની ભાવિ સંશોધન અંગેની ભલામણો નીચે મુજબ છે.

- ધોરણ-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાનનાં અન્ય કઠિનબિંદુના સરલીકરણમાટે જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિ કાર્યક્રમની અસરકારકતા જાણી શકાય.
- આ પ્રોગ્રામ નાનાં જૂથના અધ્યાપન માટે હતો, વ્યક્તિગત અધ્યાપનના હેતુઓ માટે પણ રચી શકાય.
- ધોરણ-૧૦ અન્ય વિષયનાં કઠિનબિંદુના સરલીકરણ માટે જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિ કાર્યક્રમની સંરચના કરી શકાય.

- શિક્ષણનાં મુખ્ય હેતુઓ (જ્ઞાન,સમજ,ઉપયોજન,કૌશલ્ય) અનુસાર અસરકારકતા ચકાસી શકાય.
- સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયને સુદૃઢ કરવા માટે વિદ્યાર્થીઓને જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિનાં માધ્યમથી અધ્યાપન કાર્ય કરવું જોઈએ.
- જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન દ્વારા સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના વિવિધ કઠિનબિંદુને સરળ કરવા માટે જરૂરી સાહિત્ય નિર્માણ કરવું જોઈએ.
- માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકોને તાલીમ દરમ્યાન જૂથ ચર્ચા પદ્ધતિથી અવગત કરાવવા જોઈએ જેથી વિદ્યાર્થીઓને સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના વિવિધ સ્ત્રોતોનો લાભ મળી શકે.

ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાનની અધ્યયન નિષ્પત્તિ '૧૦૦૪- માહિતીનું
પૃથક્કરણ અને મૂલ્યાંકન કરે' શિક્ષણ માટેના પ્રવૃત્તિ આધારિત
કાર્યક્રમની અસરકારકતા

(જીસીઈઆરટી- ગાંધીનગર દ્વારા અનુદાનિત શૈક્ષણિક સંશોધન)

પ્રયોજક

ડૉ. રામચંદ્ર બી. મહેતા

લેકચરર

શ્રી રામબા જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન,

પોરબંદર

માર્ગદર્શક

ડૉ. એ.વાય રાઠોડ

પ્રાચાર્ય,

શ્રી રામબા ડાયાટ-પોરબંદર

પ્રેરક

ડૉ. ડી .એસ.પટેલ

નિયામક,

જીસીઈઆરટી-

માર્ચ -૨૦૨૩

૧ પ્રસ્તાવિક

સંશોધન અહેવાલના અંતિમ પ્રકરણમાં સમગ્ર અભ્યાસના મહત્વના પાંસાઓને આવરી લઈ હાથ ધરેલા અભ્યાસનો નિષ્કર્ષ ટૂંકમાં રજૂ કરવામાં આવે છે. જેથી કોઈ વાચક સમગ્ર અભ્યાસનો પરિચય ફક્ત આ પ્રકરણ વાંચી મેળવી શકે છે. ઉપરાંત ભાવિ સંશોધનો અંગેની યોગ્ય દિશા પણ જાણી શકે છે.

પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં હાથ ધરાયેલ અભ્યાસનો સંક્ષિપ્ત સાર, ઉત્કલ્પનાઓના સંદર્ભમાં અર્થઘટનો, અભ્યાસના તારણો, અભ્યાસની નીપજ, શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો અને ભાવિ સંશોધન અંગેની ભલામણની રજૂઆત કરવામાં આવી છે.

૨ અભ્યાસનો સાર

પ્રસ્તુત અભ્યાસના મહત્વના પાંસાઓને અહીં સાંરાશ સ્વરૂપે રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. પ્રસ્તુત અભ્યાસનું શીર્ષક આ મુજબ શબ્દબદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું .

”

‘૧૦૦૪- માહિતીનું

પૃથક્કરણ અને મૂલ્યાંકન કરે’ શિક્ષણ માટેના પ્રવૃત્તિ આધારિત
કાર્યક્રમની અસરકારકતા”

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના (૧) સડક માર્ગો (૨) રેલ માર્ગો (૩) જળ માર્ગો વિશાયાંગને પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો આ એકમના અધ્યયન માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ અને વ્યાખ્યાન પદ્ધતિની સંરચના કરેલ હતી . નમૂનાના પાત્રોના બે જૂથ પર અલગ કાર્યક્રમનો અમલ કર્યા બાદ બંને જૂથની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ માટે સ્વરચિત એકમ કસોટીનો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો . કાર્યક્રમની અસરકારકતા ચકાસવા માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ દ્વારા અને વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યયન પામેલ વિદ્યાર્થીઓએ એકમ કસોટી પર મેળવેલ પ્રાપ્તાકોની તુલના કરવામાં આવી હતી .

૩ અભ્યાસના હેતુ

પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓ આ મુજબ છે.

- (૧) દશમા ધોરણના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના પરિવહન વિષયાંગમાં અધ્યયન નિષ્પત્તિ - ૦૪ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની વ્યાખ્યાન પદ્ધતિની તુલનાએ

શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર અસર તપાસવી.

૪ અભ્યાસની ઉત્કલ્પના

પ્રસ્તુત સંશોધન સમસ્યાના હેતુને ધ્યાનમાં લઈને પ્રયોજક દ્વારા આ પ્રમાણેની શૂન્ય ઉત્કલ્પનાની રચના કરવામાં આવી હતી.

૧. દશમા ધોરણના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની અધ્યયન નિષ્પત્તિ - ૦૪ સંદર્ભે રચાયેલ શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યાપન પામેલા અને વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યાપન પામેલા વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટી પરના સરેરશાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય

૫ ઉત્કલ્પનાઓના સંદર્ભમાં અર્થઘટનો

પ્રાપ્ત માહિતી પરથી ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી કરવામાં આવી હતી જે આ મુજબ હતી .

શૂન્ય ઉત્કલ્પના : દશમા ધોરણના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની અધ્યયન નિષ્પત્તિ - ૦૪ સંદર્ભે રચાયેલ શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યાપન પામેલા અને વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યાપન પામેલા વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટી પરના સરેરશાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય

પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ દ્વારા અધ્યયન પામેલા અને વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ દ્વારા શિક્ષણ પામેલા વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટીના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરીઓ વચ્ચે સાર્થક તફાવત જોવા મળ્યો હતો તેથી પ્રયોજક દ્વારા નક્કી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થયો હતો .

૬ અભ્યાસના તારણો

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની અસરકારકતા તપાસવા માટે એક શૂન્ય ઉત્કલ્પનાની રચના કરવામાં આવી હતી . આ ઉત્કલ્પનાની ચકાસણીના અંતે પ્રાપ્ત થયેલા પરિણામો પરથી નીચે મુજબના તારણો તારવવામાં આવ્યા છે

૧. દસમાં ધોરણના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયનાં પસંદિત વિષયાંગના અધ્યાપન માટે તૈયાર કરેલ પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ કરતાં વધુ અસરકારક રહ્યો હતો.
૨. પસંદિત વિષયાંગનું અધ્યાપનકાર્ય પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ કરતા વધુ અસરકારક રહ્યું હતું આમ, પ્રવૃત્તિ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ દ્વારા થતું અધ્યાપન કાર્ય સારા શિક્ષકની ગરજ સારે છે
પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધકે પ્રાયોગિક યોજના અંતર્ગત પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ દ્વારા અધ્યાપન કાર્ય કરાવ્યું હતું. તે દરમિયાન સંશોધકે અધ્યેતાઓની પ્રવૃત્તિઓ અને મનોભાવોનું અવલોકન કર્યું હતું. જેના પરથી નીચે મુજબના તારણો તારવવામાં આવ્યા છે.
૧. સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમાં કોઈ નવીન પ્રયુક્તિ દ્વારા શિક્ષક વર્ગમાં કાર્ય કરે ત્યારે અધ્યેતાઓ ઉત્સાહપૂર્વક શીખવાનું પસંદ કરે છે .
૨. . અધ્યેતાઓને પાઠ્યપુસ્તક ઉપરાંતની વધારાની માહિતી જાણવા મળે તો તેઓ નિયમિત કરતાં વધારે સમય સુધી કાર્ય કરવાની તૈયારી બતાવે છે
૩. વર્ગખંડમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમથી વિષયવસ્તુને શીખવા માટે અધ્યેતાઓ પ્રમાણમાં ઓછો સમય લે છે. એટલેકે , તેઓ ઓછા સમયમાં વધારે વિષયવસ્તુ શીખી શકે છે .
૪. પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ દરમિયાન વિદ્યાર્થીઓ સતત સક્રિય રહેતા હોવાથી શિક્ષણકાર્ય જીવંત બને છે .

૭ અભ્યાસની નીપજ

પ્રસ્તુત અભ્યાસના અંતે પ્રાપ્ત થયેલી અન્ય નીપજ આ મુજબ વર્ણવી શકાય.

પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ : પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધકે પ્રયોગના અમલીકરણ દરમિયાન બે અધ્યયન પદ્ધતિની તુલના કરવા પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની સંરચના કરેલ હતી. આ કાર્યક્રમ ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના

(1) સડક માર્ગો (૨) રેલ માર્ગો (૩) જળ માર્ગો વિષયાંગના વિષયવસ્તુને અનુરૂપ પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમ પ્રાપ્ત થયો છે , જે આ કાર્યક્રમ નીપજ કહી શકાય.

૮ શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પ્રયોજકે ધોરણ દસનાં સામાજિક વિજ્ઞાન (1) સડક માર્ગો (૨) રેલ માર્ગો (૩) જળ માર્ગો વિષયાંગ પર પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની સંરચના કરી તેની વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર આ કાર્યક્રમની અસરકારકતા તપાસવાના પ્રયત્નો હાથ ધર્યાં હતાં . આ સંશોધન કાર્યના તારણના આધારે શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો આ મુજબ સૂચવી શકાય .

૧. અધ્યાપનમાં નાવીન્ય અને જીવંત અનુભવો પુરા પાડવા માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનો ઉપયોગ કરી શકાય.
૨. પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ દ્વારા અધ્યાપન કરાવતી વખતે વિદ્યાર્થીઓની અવલોકન અને તર્કશક્તિની અસરને કારણે શિક્ષણ કાર્ય દરમિયાન પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીને સક્રિય અને સજાગ બનાવી શકાય.
૩. વિષય વસ્તુના પૃથક્કરણ અને મૂલ્યાંકન આધારિત મુદ્દાઓના અધ્યાપન માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓના અધ્યયનને સમૃદ્ધ બનાવી શકાય.

૯ ભાવિ સંશોધનો અંગેની ભલામણો

ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના (1) સડક માર્ગો (૨) રેલ માર્ગો (૩) જળ માર્ગો વિષયાંગ પર શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની અસરકારકતા તપાસવા માટે પ્રસ્તુત અભ્યાસ સંશોધકે હાથ ધર્યો હતો . જેના પરિપાકરૂપે શિક્ષણના વિવિધ કાર્યકર્તાઓ માટે કેટલીક ભલામણો ઉમેરવામાં આવી છે . જે આ મુજબ છે.

૯.૧ શિક્ષક માટે ભલામણો

વર્ગખંડમાં સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયનું અધ્યાપન કરાવતી વખતે શૈક્ષણિક પદ્ધતિઓ પ્રયુક્તિઓનો વિનિયોગ કરવા અંગેના ઘણા બધા અવકાશો રહેલા છે. શૈક્ષણિક પ્રવિધીઓની મદદથી વિદ્યાર્થીઓમાં સામાજિક વિજ્ઞાન વિષય પરત્વે રસ

જાગૃત કરી શકાય છે . આથી , સામાજિક વિજ્ઞાન શિક્ષકોએ નીચે દર્શાવેલા પ્રયાસો હાથ ધરવા જોઈએ.

૧. શિક્ષકોએ પોતાની પાસે રહેલા સામાજિક વિજ્ઞાન અંગેના સામાન્ય જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરી વિવિધ એકમો માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની તૈયાર કરવા અને તે અનુસાર વર્ગખંડમાં અધ્યાપન કાર્ય કરાવવું જોઈએ .
૨. સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના પાઠ્યપુસ્તકમાં જે-તે એકમ સંબંધિત મર્યાદિત માહિતી આપેલી હોય છે. આથી, શિક્ષકોએ ટેકનોલોજીની મદદથી તે મુદ્દાના સંદર્ભમાં અદ્યતન માહિતી એકત્ર કરી વિદ્યાર્થીઓને તેનાથી માહિતગાર કરવા જોઈએ .

૯.૨ ભાવિ સંશોધન અંગેની ભલામણો.

સંશોધન કાર્યની પ્રક્રિયા અનંત છે . આ ક્ષેત્ર એટલું વ્યાપક છે કે કોઈ અંતિમ કિનારા સુધી પહોંચી શકાતું નથી . માટે સમય અને સાધનોની મર્યાદાના કારણે કોઈપણ સંશોધક એમ ન કહી શકે તેના થકી તે વિષયનું પૂર્ણ સંશોધન થઈ ગયું છે . પ્રત્યેક સંશોધનના અંતે અનેક નવા સંશોધનોનો આરંભ બને છે . આથી , સંશોધકે ભાવિ સંશોધકોને ઉપયોગી થઈ શકે તે માટે હવે પછી હાથ ધરી શકાય તેવા સંશોધનના વિષયો દર્શાવ્યા છે . જે નીચે મુજબ છે .

૧. પ્રસ્તુત અભ્યાસ શહેરી વિસ્તારની માધ્યમિક શાળાના ધોરણ દસના વિદ્યાર્થીઓ પર હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો . તેના બદલે ઉચ્ચત્તર માધ્યમિક કે કોલેજ કક્ષાએ પણ હાથ ધરી શકાય .
૨. પ્રસ્તુત અભ્યાસ દસમાં ધોરણના સામાજિક વિજ્ઞાન સિવાયના અન્ય વિષયો પર પણ હાથ ધરી શકાય .
૩. પ્રસ્તુત અભ્યાસ ગુજરાતી માધ્યમની માધ્યમિક શાળા પર હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો . તેના બદલે અન્ય માધ્યમની માધ્યમિક શાળા માટે પણ આવો પ્રયોગ હાથ ધરી શકાય .
૪. પ્રસ્તુત અભ્યાસ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના (૧) જળ સંસાધન (૨) વન અને વન્યજીવ સંસાધન (૩) ગરીબી અને બેરોજગારી એકમો પર હાથ ધરવામાં

આવ્યો હતો તેના બદલે સામાજિક વિજ્ઞાન ના અન્ય એકમ પર પણ હાથ ધરી શકાય .

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં યોજનાને બે જૂથ ઉત્તર કસોટી યોજના દ્વારા હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો.તેના બદલે અન્ય પ્રાયોગિક યોજનાના પ્રયોગથી અભ્યાસ હાથ ધરી શકાય

ઘોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન અધ્યયન નિષ્પત્તિ” કાર્યક્રમ કે ઘટના માટે પહેલાથી અનુમાન કરવું -૧૦૧૦ શિક્ષણ માટેના પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમની અસરકારકતા

પ્રયોજક

ડૉ. નરેન્દ્રસિંહ એલ.ડોડીયા

લેકચરર

શ્રી રામબા જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન,
પોરબંદર

માર્ગદર્શક

ડૉ. એ.વાય રાઠોડ

પ્રાચાર્ય,

શ્રી રામબા ડાચેટ-પોરબંદર

પ્રેરક

ડૉ. ડી .એસ.પટેલ

નિયામક,

જીસીઈઆરટી -ગાંધીનગર

શ્રી રામબા જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન, પોરબંદર

વર્ષ ૨૦૨૩

જી.સી.ઈ.આર ટી -ગાંધીનગરની સંશોધન યોજના અંતર્ગત અનુદાનિત સંશોધન

માર્ચ -૨૦૨૩

૧.૧ પ્રસ્તાવના

સંશોધન અહેવાલના અંતિમ પ્રકરણમાં સમગ્ર અભ્યાસના મહત્વના પાંસાઓને આવરી લઈ હાથ ધરેલા અભ્યાસનો નિષ્કર્ષ ટૂંકમાં રજૂ કરવામાં આવે છે. જેથી કોઈ વાચક સમગ્ર અભ્યાસનો પરિચય ફક્ત આ પ્રકરણ વાંચી મેળવી શકે છે. ઉપરાંત ભાવિ સંશોધનો અંગેની યોગ્ય દિશા પણ જાણી શકે છે.

પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં હાથ ધરાયેલ અભ્યાસનો સંક્ષિપ્ત સાર, ઉત્કલ્પનાઓના સંદર્ભમાં અર્થઘટનો, અભ્યાસના તારણો, અભ્યાસની નીપજ, શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો અને ભાવિ સંશોધન અંગેની ભલામણની રજૂઆત કરવામાં આવી છે..

પ્રસ્તુત અભ્યાસ વિદ્યાર્થીઓને અધ્યયન દરમિયાન ઉભી થતી સમસ્યાઓને ધ્યાનમાં લઈને ભવિષ્યમાં વિદ્યાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાન પરત્વે રસ લેતા થાય અને જ્ઞાન મેળવી તેનો વ્યવહારમાં ઉપયોગ કરી શકે તે માટે આ સંશોધન હાથ ધરવાનું વિચાર્યું છે.

૨.૦ સમસ્યા કથન

પ્રસ્તુત અભ્યાસનું શીર્ષક નીચે મુજબ શબ્દબદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું .

“ ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન અધ્યયન નિષ્પત્તિ કાર્યક્રમ કે ઘટના માટે પહેલાથી અનુમાન કરવું ૧૦૧૦ શિક્ષણ માટેના પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમની અસરકારકતા

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના વિષયના (1) જળ સંસાધન (૨) વન અને વન્યજીવ સંસાધન (૩) ગરીબી અને બેરોજગારી એકમને પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો. આ એકમના અધ્યયન માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ અને વ્યાખ્યાન પદ્ધતિની સંરચના કરેલ હતી . નમૂનાના પાત્રોના બે જૂથ પર અલગ કાર્યક્રમનો અમલ કર્યા બાદ બંને જૂથની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ માટે સ્વરચિત એકમ કસોટીનો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો . કાર્યક્રમની અસરકારકતા ચકાસવા માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ દ્વારા અને વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યયન પામેલ વિદ્યાર્થીઓએ એકમ કસોટી પર મેળવેલ પ્રાપ્તકોની તુલના કરવામાં આવી હતી .

3.0 અભ્યાસના હેતુ

સંશોધન કોઈને કોઈ હેતુને લક્ષમાં રાખી કરવામાં આવતું હોય છે. પ્રસ્તુત સંશોધન પણ કેટલાક મહત્વના હેતુને ધ્યાનમાં રાખી હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું. અહીં પ્રયોજકે પોતાના મર્યાદિત સાધનો, શક્તિ અને સમયને લક્ષમાં લઈને માત્ર હેતુઓને નજર સમક્ષ રાખીને અભ્યાસ કરવાનું વિચાર્યું. પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓ આ મુજબ હતા.

૧. ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના એકમો આધારિત પ્રવૃત્તિ તૈયાર કરવી.
૨. સ્વરચિત પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા સામાજિક વિજ્ઞાનમાં દસમા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓ પર થતી તેની અસર કારકતા તપાસવી.
૩. શિક્ષકો અને નવા સંશોધકોને પ્રાયોગિક સંશોધનના અમલીકરણ અંગે વિગતે માહિતી આપવી.
૪. ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ અને પ્રવૃત્તિ આધારિત અધ્યાપન પામેલા વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચેના સંબંધ પર અસર તપાસવી.

૪.0 સંશોધનનું ક્ષેત્ર

પ્રયોજકે પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં કે.બી.જોશી કન્યા વિદ્યાલયમાં અભ્યાસ કરતાં વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની અસરકારકતા તપાસવાની હતી. તેથી પ્રસ્તુત અભ્યાસ “શૈક્ષણિક માપન અને મૂલ્યાંકન” ના ક્ષેત્રને સ્પર્શે છે. તેમજ ભાષા શિક્ષણ ને પણ સ્પર્શે છે.

૫.0 સંશોધન પ્રકાર

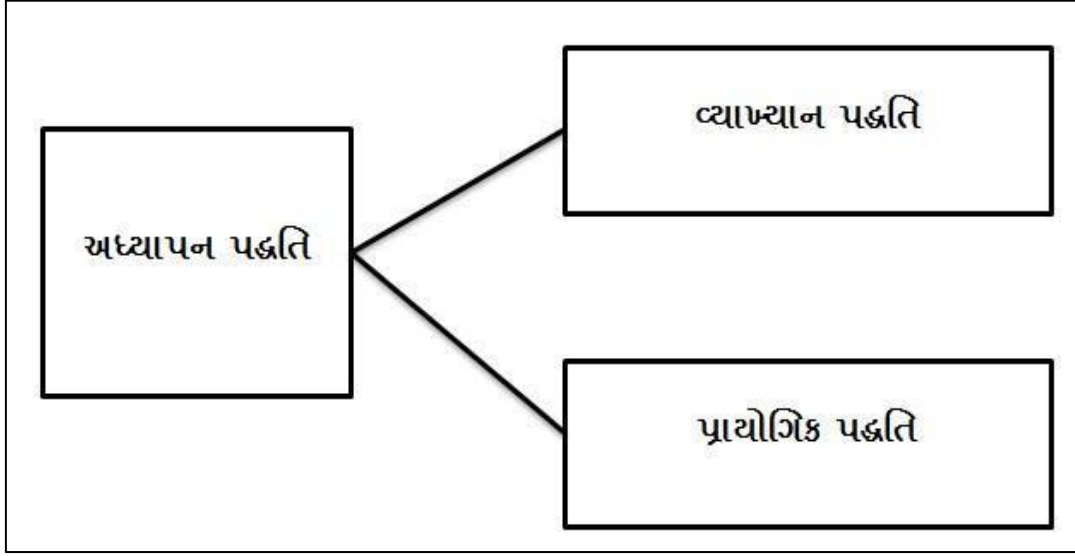
પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધનનો પ્રકાર “પ્રાયોગિક” રહેશે. સાથે સાથે આના નિષ્કર્ષ વ્યાવહારિક પ્રકારના હોવાથી ‘વ્યાવહારિક પ્રકાર’ રહેશે.

૬.0 અભ્યાસની ઉત્કલ્પનાઓ

પ્રસ્તુત સંશોધન સમસ્યાના હેતુને ધ્યાનમાં લઈને પ્રયોજક દ્વારા આ પ્રમાણેની શૂન્ય ઉત્કલ્પનાની રચના કરવામાં આવી હતી.

૧. ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ અને પ્રવૃત્તિ આધારિત અધ્યાપન પામેલ વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

૭.૦ અભ્યાસના સમાવિષ્ટ ચલો

૧. સ્વતંત્ર ચલ: અધ્યાયન પદ્ધતિની બે કક્ષાઓ

આકૃતિ ૧.૨ સ્વતંત્ર ચલ અને તેની કક્ષા

૨. પરતંત્ર ચલ: પ્રવૃત્તિની દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષય પર અસરકારકતા.
૩. અંકુશીત ચલ: ધોરણ-દસ

શિક્ષણનું માધ્યમ- ગુજરાતી

વિસ્તાર - પોરબંદર શહેર

૮.૦ પદોની વ્યાવહારિક વ્યાખ્યા

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સમાવિષ્ટ આવા કેટલાક પદોની વ્યાવહારિક વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે નક્કી કરાઈ હતી.

દસમું ધોરણ : RTE ACT - ૨૦૦૯ મુજબ માધ્યમિક શિક્ષણનું અંતિમ વર્ષ.

સામાજિક વિજ્ઞાન વિષય : સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના દસમાં ધોરણના વિદ્યાર્થીઓ માટે

ગુજરાત રાજ્ય શાળાના પાઠ્યપુસ્તક મંડળ દ્વારા પ્રકાશિત સામાજિક વિજ્ઞાન

વિષયનું પાઠ્યપુસ્તકને પ્રસ્તુત સંશોધન માટે સામાજિક વિજ્ઞાન વિષય તરીકે સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું.

અસરકારકતા : અસરકારકતા એટલે પ્રયોજકે જુથ-૧ અને જુથ-૨ ના વિદ્યાર્થીઓએ

પ્રાપ્ત કરેલ ગુણોની સરાસરી વચ્ચેના સાર્થક તફાવતને અસરકારકતા તરીકે સ્વીકારવામાં આવી હતી.

જુથ-૧ : પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પ્રયોગ દરમિયાન ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના' (1) જળ સંસાધન (૨) વન અને વન્યજીવ સંસાધન (૩) ગરીબી અને બેરોજગારી એકમના પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ દ્વારા અધ્યયન કરતું વિદ્યાર્થીઓનું જુથ એટલે જુથ-૧

જુથ-૨ : પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પ્રયોગ દરમિયાન ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના(1) જળ સંસાધન (૨) વન અને વન્યજીવ સંસાધન (૩) ગરીબી અને બેરોજગારી એકમના વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યયન કરતું વિદ્યાર્થીઓનું જુથ એટલે જુથ-૨

૯.૦ વ્યાપવિશ્વ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધકે પોરબંદર શહેરની કે.બી.જોશી કન્યા વિદ્યાલય વર્ષ ૨૦૨૩ દરમિયાન અભ્યાસ કરતાં વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ વ્યાપવિશ્વમાં કર્યો હતો.

૧૦.૦ નમૂના પસંદગી

નમૂના પસંદ થયેલી શાળા અને તેના પાત્રોની સંખ્યાની માહિતી

ક્રમ	શાળાનું નામ	વહીવટની દ્રષ્ટિએ	જાતિયતાની દ્રષ્ટિ એ કન્યા/કુમાર/કુલ
૧.	કે.બી.જોશી કન્યા વિદ્યાલય - પોરબંદર	અનુદાનિત	કન્યા (અઠાવન)

પ્રયોજકે પ્રાયોગિક સંશોધન હાથ ધરતા હોવાથી નમૂનાનું કદ નાનું રાખેલ હતું. અભ્યાસના હેતુઓ અને વ્યાપ અનુસાર સંશોધન કાર્ય બે જુથ માં વહેંચાયેલું હતું.

પ્રયોગ - ૧ વિદ્યાર્થીઓના અધ્યાપન પર પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણની અસર કારકતા.

પ્રયોગ - ૨ વિદ્યાર્થીઓના અધ્યાપન પર વ્યાખ્યાન પદ્ધતિની અસરકારકતા.

ઉપરોક્ત બને પ્રયોગ માટે પ્રયોજકે પોરબંદર શહેરની કે.બી.જોશી કન્યા વિદ્યાલય ની પસંદગી યાદેચ્છિક રીતે કરેલ હતી.

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પ્રયોગ કાર્ય છ દિવસ સુધી કરવાનું હતું. તથા જૂથોની પસંદગી યાદેચ્છિક રીતે કરેલી હતી.

૧૧.૦ સંશોધન પદ્ધતિ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમની અસરકારકતા ચકાસવાની હોવાથી પ્રાયોગિક પદ્ધતિ ગણાય.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પૂર્ણ પ્રાયોગિક યોજના પસંદ કરેલ છે. કારણકે સ્વતંત્ર ચલ શિક્ષણ પદ્ધતિની બે કક્ષાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

પ્રસ્તુત સંશોધન ધોરણ દસના પ્રાયોગિક જુથના પાત્રોને પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ દ્વારા અને નિયંત્રણ જુથના પાત્રોને વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યાપન કરાવીને તમામ પાત્રોને સમાન એકમ કસોટી આપવામાં આવી હતી. તે ઉપરથી વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર થતી પ્રવૃત્તિ આધારિત અધ્યાપન કાર્યની અસર ચકાસવામાં આવી હતી. આ રીતે પ્રયોગની અસરકારકતા ચકાસવામાં આવી હતી.

૧૨.૦ ઉપકરણની રચના.

પ્રસ્તુત અભ્યાસ માટે પસંદ કરેલ એકમ સંદર્ભે એકમ કસોટીની રચના કરવામાં આવી હતી.

૧૨.૧. એકમ કસોટીની સરંચના.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધકની કસોટી રચવા પાછળનો હેતુ બંને પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યાપનની અજમાયશ બાદ(1) જળ સંસાધન (૨) વન અને વન્યજીવ સંસાધન (૩) ગરીબી અને બેરોજગારી એકમ પર વિદ્યાર્થીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ જાણવાનો હતો.

પ્રસ્તુત સંશોધન માટે સંશોધક નિર્મિત કસોટીની રચના કરતી વખતે સંશોધકે(1) જળ સંસાધન (૨) વન અને વન્યજીવ સંસાધન (૩) ગરીબી અને બેરોજગારી એકમના તમામ પેટા મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં રાખીને મોટાભાગના મુદ્દાઓને આવરી લેવાય એ રીતે કસોટીની રચના કરેલી હતી.

અભ્યાસક્રમના મુદ્દાઓની મુખ્ય નિષ્પત્તિઓ જ્ઞાન, અર્થગ્રહણ, અભિવ્યક્તિ અને સામાજિક વિજ્ઞાન અધ્યયન નિષ્પત્તિ કાર્યક્રમ કે ઘટના માટે પહેલાથી અનુમાન કરવું સંદર્ભમાં શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ચકાસવા માટે તમામ નિષ્પત્તિઓ આધારિત પ્રશ્નોનો કસોટીમાં સમાવેશ કરેલ હતો.

આ ઉપરાંત કસોટી પત્ર માં પ્રશ્ન સંખ્યા, ગુણભાર અને પ્રશ્ન સ્વરૂપ જેવા કસોટી પ્રશ્નો અંગેના નિર્ણયો વિષય નિષ્ણાંતો સાથે ચર્ચા કર્યા બાદ લીધેલા હતા.

૧૩.૦ પ્રયોગનું અમલીકરણ

કે.બી.જોશી કન્યા વિદ્યાલય ધોરણદસમાં સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયનો અભ્યાસ કરતાં વિદ્યાર્થીઓના બે જૂથ પર પ્રયોગ હાથ ધરવામાં આવ્યો. તેનો સમય ગાળો છ દિવસનો હતો. પ્રથમ દિવસે તાસની શરૂઆત કરતાં પહેલા વિદ્યાર્થીઓના બે જૂથમાં બનાવવામાં આવ્યા હતા અને તેમની સત્ર એકની એકમ કસોટીની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ અંગે માહિતી પ્રાપ્ત કરવામાં આવી હતી. તેમજ કયા જૂથને કઈ અધ્યયન પદ્ધતિથી અધ્યયન કરાવવામાં આવશે તે નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ છ દિવસ (૧૨તાસ) અધ્યયન પદ્ધતિની માવજત આપવામાં આવી હતી અને સાતમાં દિવસે બંને જૂથના વિદ્યાર્થીઓને સંશોધક રચિત એકમ કસોટી આપી તેમની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ તપાસવામાં આવી હતી.

૧૪.૦ માહિતીનું એકત્રીકરણ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં અગાઉ દર્શાવ્યા પ્રમાણે કે.બી.જોશી કન્યા વિદ્યાલય, પોરબંદરના વિદ્યાર્થીઓના જૂથો પર પ્રયોગની અજમાયશ કરવામાં આવી હતી. અહીં વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ અધ્યાપન પદ્ધતિની વ્યાખ્યાન પદ્ધતિની સરખામણીએ અસરકારકતા ચકાસવાની હતી. આમ, અહીં માહિતી વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ સ્વરૂપે એકત્ર કરવાની હતી. આથી સંશોધકે પસંદિત એકમના મુદ્દાઓ પરથી કસોટીની રચના કરી હતી. આ કસોટી પચિસ ગુણની હતી. જેની સમય મર્યાદા ત્રિસ મિનિટની હતી. આ કસોટી આપતી વખતે યોગ્ય બેઠક વ્યવસ્થા ગોઠવી જરૂરી મૌખિક સૂચનાઓ આપી સિદ્ધિ સંબંધિત માહિતી એકત્રિત કરી હતી.

૧૫.૦ માહિતી પૃથક્કરણ પ્રવિધિ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં નમૂનામાં સમાવિષ્ટ પાત્રો પાસેથી ઉત્તર કસોટી પર મળતી માહિતીના આધારે ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી કરાવામાં આવી હતી. આ ઉત્તર કસોટી પર મળેલી માહિતી અંતરાલ સ્વરૂપે હોવાથી ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી કરવા માટે ટી-કસોટીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હ

૧૬.૦ અભ્યાસનું મહત્ત્વ

પ્રસ્તુત સંશોધનની અગત્યતા આ મુજબ દર્શાવી શકાય.

૧. પ્રસ્તુત અભ્યાસ પરથી વિદ્યાર્થીઓની સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના અધ્યાપનમાં પડતી મુશ્કેલીઓ જાણી તેનો ઉપચાર કરી શકાય.
૨. ભાવિ સંશોધનો અને શિક્ષકોને દિશા સૂચક બની રહેશે.
૩. વ્યાખ્યાન પદ્ધતિની તુલનામાં પ્રાયોગિક પદ્ધતિ વધુ અસરકારક છે કે કેમ તે તપાસવા પ્રસ્તુત અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો. આથી આ અભ્યાસના પરિણામો અગત્યના હતા.

૧૭.૦ અભ્યાસનો વ્યાપ

૧. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં વ્યાપ પોરબંદર શહેરની પસંદગીની ગુજરાતી માધ્યમની કે.બી.જોશી કન્યા વિદ્યાલય અભ્યાસ કરતાં ધોરણ દસના વિદ્યાર્થીઓને નમૂના તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.
૨. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં વ્યાપવિશ્વમાંથી કે.બી.જોશી કન્યા વિદ્યાલય પ૨ વિદ્યાર્થીઓને યાદેચ્છિક નમૂના તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યા હતા.
૩. શિક્ષણ કાર્યક્રમમાં વિવિધ પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૮.૦ અભ્યાસની મર્યાદાઓ

કોઈપણ સંશોધન કાર્ય સંપૂર્ણતા ધરાવતું નથી. દરેકમાં કોઈક મર્યાદા તો રહી જ જાય છે. પ્રસ્તુત અભ્યાસની મર્યાદાઓ આ પ્રમાણે સ્પષ્ટ કરી શકાય.

૧. પ્રસ્તુત અભ્યાસ પોરબંદર શહેરની કે.બી.જોશી કન્યા વિદ્યાલયોમાં દસમા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓ પૂરતો મર્યાદિત હતી.
૨. પ્રસ્તુત અભ્યાસ પોરબંદર જીલ્લાની કે.બી.જોશી કન્યા વિદ્યાલયના દસમા ધોરણના વર્ષ ૨૦૨૩ દરમિયાન અભ્યાસ કરતાં વિદ્યાર્થીઓને સમાવવામાં આવ્યા હતા.
૩. પ્રસ્તુત અભ્યાસ પોરબંદર શહેરનાદસમા ધોરણના માત્ર સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની સમસ્યાના ઉકેલ પૂરતી મર્યાદિત રહી હતી.

૪. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધક દ્વારા સહેતુક નમૂના પાત્રની પસંદગી કરવામાં આવી હતી. અન્ય કોઈ પ્રયુક્તિથી નમૂનો પસંદ કરવામાં આવે તો પરિણામ ભિન્ન હોય શકે.
૫. પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમની અસરકારકતા તપાસવા માટે વિદ્યાર્થીઓએ એકમ કસોટીમાં પ્રાપ્ત કરેલ પ્રાપ્તિને આધાર સ્વરૂપ સ્વીકારેલ હતું.
૬. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધક રચિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમનું અમલીકરણ કરવાનું હોવાથી કાર્યક્રમની મર્યાદા એ સંશોધનની મર્યાદા હતી.
૭. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં માત્ર પ્રયોગના આધારે પરિણામો પ્રાપ્ત કરેલ હતા . પ્રયોગનું પુનરાવર્તન કરવામાં આવેલ ન હતું..

૧૯.૦ ઉત્કલ્પનાઓના સંદર્ભમાં અર્થઘટનો

પ્રાપ્ત માહિતી પરથી ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી કરવામાં આવી હતી જે આ મુજબ હતી.

શૂન્ય ઉત્કલ્પના "ઘોરણ આના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ અને પ્રવૃત્તિ આધારિત અધ્યાપન પામેલ વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ પ્રાપ્તિને સરાસરી વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં."

પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ દ્વારા અધ્યયન પામેલા અને વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ દ્વારા શિક્ષણ પામેલા વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટીના પ્રાપ્તિને સરાસરીઓ વચ્ચે સાર્થક તફાવત જોવા મળ્યો હતો તેથી પ્રયોજક દ્વારા નક્કી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થયો હતો .

૨૦.૦ અભ્યાસના તારણો

૨૦.૧ પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ રચના સંબંધિત તારણો

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની રચના કરવામાં આવી હતી . આ કાર્યક્રમની રચના સંબંધિત સંશોધકે નીચે મુજબના તારણો તારવ્યા છે:

૧. સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના અધ્યાપન કાર્ય પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની સંરચના કરી શકાય.
૨. અધ્યેતાઓ વિષયવસ્તુની સમજ સરળતાથી પાપ્ત કરી શકતા હતા . કારણકે , પ્રસ્તુત પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમમાં વિષયવસ્તુની રજૂઆત સરળ ભાષામાં અને વિવિધ પ્રવૃત્તિઓના ઉપયોગ દ્વારા કરવામાં આવી છે.

૩. કાર્યક્રમમાં વિષયવસ્તુની રજુઆતને અસરકારક બનાવવા માટે શક્ય હોય તેટલા વધુમાં વધુ વિવિધ સંદર્ભોમાંથી પ્રવૃત્તિઓ શોધી વર્ગ સમક્ષ મૂકવા જોઈએ .

૪. પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યાપન કાર્ય કરાવતી વખતે એકાગ્રતા વધારવા માટે વિદ્યાર્થીઓને રસ પડે તેવી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવામાં આવે છે .

૨૦.૨ ઉત્કલ્પના આધારિત તારણો

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની અસરકારકતા તપાસવા માટે એક શૂન્ય ઉત્કલ્પનાની રચના કરવામાં આવી હતી .

આ ઉત્કલ્પનાની ચકાસણીના અંતે પ્રાપ્ત થયેલા પરિણામો પરથી નીચે મુજબના તારણો તારવવામાં આવ્યા છે .

૧. દસમાં ધોરણના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયનાં (૧) જળ સંસાધન (૨) વન અને વન્યજીવ સંસાધન (૩) ગરીબી અને બેરોજગારી એકમના અધ્યાપન માટે તૈયાર કરેલ પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ ઊંચા સિદ્ધિ આંક ધરાવતી વિદ્યાર્થીનીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ કરતાં વધુ અસરકારક રહ્યો હતો .

૨.(૧) જળ સંસાધન (૨) વન અને વન્યજીવ સંસાધન (૩) ગરીબી અને બેરોજગારી એકમનું અધ્યાપનકાર્ય પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ વ્યાખ્યાન શિક્ષણથી વધુ અસરકારક રહ્યું હતું . આમ , બે પદ્ધતિ દ્વારા થતું અધ્યાપનકાર્ય સારા શિક્ષકની ગરજ સારે છે

૨૦.૩ કાર્યક્રમની અજમાયશ દરમિયાન સંશોધકના ચિંતનાત્મક અવલોકન આધારિત તારણો

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધકે પ્રાયોગિક યોજના અંતર્ગત પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ દ્વારા અધ્યાપન કાર્ય કરાવ્યું હતું. તે દરમિયાન સંશોધકે અધ્યેતાઓની પ્રવૃત્તિઓ અને મનોભાવોનું અવલોકન કર્યું હતું. જેના પરથી નીચે મુજબના તારણો તારવવામાં આવ્યા છે.

૧. સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમાં કોઈ નવીન પ્રયુક્તિ દ્વારા શિક્ષક વર્ગમાં કાર્ય કરે ત્યારે અધ્યેતાઓ ઉત્સાહપૂર્વક શીખવાનું પસંદ કરે છે .

૨. અધ્યેતાઓને પાઠ્યપુસ્તક ઉપરાંતની વધારાની માહિતી જાણવા મળે તો તેઓ નિયમિત કરતાં વધારે સમય સુધી કાર્ય કરવાની તૈયારી બતાવે છે

૩. વર્ગખંડમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમથી વિષયવસ્તુને શીખવા માટે અધ્યેતાઓ પ્રમાણમાં ઓછો સમય લે છે. એટલેકે , તેઓ ઓછા સમયમાં વધારે વિષયવસ્તુ શીખી શકે છે .
૪. પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ દરમિયાન વિદ્યાર્થીઓ સતત સક્રિય રહેતા હોવાથી શિક્ષણકાર્ય જીવંત બને છે .

૨૧.૦ અભ્યાસની નીપજ

કોઈ પણ સંશોધન અભ્યાસના અંતે પરિણામો તો મળે જ છે . સાથે સાથે અન્ય નિપજો પણ પ્રાપ્ત થાય છે . પ્રસ્તુત સંશોધનની અન્ય નીપજ આ પ્રમાણે હતી .

પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ : પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધકે પ્રયોગના અમલીકરણ દરમિયાન બે અધ્યયન પદ્ધતિની તુલના કરવા પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની સંરચના કરેલ હતી. આ કાર્યક્રમધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના (૧) જળ સંસાધન (૨) વન અને વન્યજીવ સંસાધન (૩) ગરીબી અને બેરોજગારી વિષયવસ્તુને અભિક્રમિક અધ્યયન સાહિત્યના સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ તૈયાર કરવામાં આવેલ હતો. વિષયવસ્તુ સરળતાથી સમજી શકાય તે માટે તેમાં પી.પી.ટી., વિડિયો, ક્લાસ્ટ અને ચિત્ર ઉમેરવામાં આવ્યા હતા . આ કાર્યક્રમ દ્વારા શિક્ષકો પોતાના અધ્યાપન કાર્યમાં નવીનતા લાવી શકે છે , આ કાર્યક્રમ નીપજ કહી શકાય.

૨૨.૦ શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પ્રયોજકે ધોરણદસનાં સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના (૧) જળ સંસાધન (૨) વન અને વન્યજીવ સંસાધન (૩) ગરીબી અને બેરોજગારી એકમ પર' પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની સંરચના કરી , ધોરણ દસના વિદ્યાર્થીઓની (૧) જળ સંસાધન (૨) વન અને વન્યજીવ સંસાધન (૩) ગરીબી અને બેરોજગારી એકમ પરની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર આ કાર્યક્રમની અસરકારકતા તપાસવાના પ્રયત્નો હાથ ધર્યા હતાં . આ સંશોધન કાર્યના શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો આ મુજબ હતાં .

૧. શિક્ષણમાં નાવિન્ય લાવવા તથા જીવંત અનુભવો પુરા પાડવા માટે વિદ્યાર્થીઓના અધ્યાપન માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમનો ઉપયોગ કરી શકાય .
૨. પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ 'દ્વારા અધ્યાપન કરાવતી વખતે વિદ્યાર્થીઓની અવલોકન અને તર્કશક્તિની અસર ને કારણે શિક્ષણ કાર્ય દરમિયાન પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીને સક્રિય અને સજાગ બનાવી શકાય .

૩. પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ દ્વારા અધ્યાપન કરાવવાથી વિદ્યાર્થીઓને ગોખણપટ્ટી બચાવી શકાય.

૨૩.૦ ભાવિ સંશોધનો અંગેની ભલામણો

ધોરણદસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના(૧) જળ સંસાધન (૨) વન અને વન્યજીવ સંસાધન (૩) ગરીબી અને બેરોજગારી એકમ પર શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની અસરકારકતા તપાસવા માટે પ્રસ્તુત અભ્યાસ સંશોધકે હાથ ધર્યો હતો . જેના પરિપાકરૂપે શિક્ષણના વિવિધ કાર્યકર્તાઓ માટે કેટલીક ભલામણો ઉમેરવામાં આવી છે . જે આ મુજબ છે:

૨૩.૧ શિક્ષકો માટે ભલામણો

વર્ગખંડમાં સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયનું અધ્યાપન કરાવતી વખતે શૈક્ષણિક પદ્ધતિઓ પ્રયુક્તિઓનો વિનિયોગ કરવા અંગેના ઘણા બધા અવકાશો રહેલા છે. શૈક્ષણિક પ્રવિધીઓની મદદથી વિદ્યાર્થીઓમાં સામાજિક વિજ્ઞાન વિષય પરત્વે રસ જાગૃત કરી શકાય છે . આથી , સામાજિક વિજ્ઞાન શિક્ષકોએ નીચે દર્શાવેલા પ્રયાસો હાથ ધરવા જોઈએ.

૧. શિક્ષકોએ પોતાની પાસે રહેલા સામાજિક વિજ્ઞાન અંગેના સામાન્ય જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરી વિવિધ એકમો માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની તૈયાર કરવા અને તે અનુસાર વર્ગખંડમાં અધ્યાપન કાર્ય કરાવવું જોઈએ .
૨. સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના પાઠ્યપુસ્તકમાં જે-તે એકમ સંબંધિત મર્યાદિત માહિતી આપેલી હોય છે. આથી, શિક્ષકોએ ટેકનોલોજીની મદદથી તે મુદ્દાના સંદર્ભમાં અદ્યતન માહિતી એકત્ર કરી વિદ્યાર્થીઓને તેનાથી માહિતગાર કરવા જોઈએ .

૨૩.૨ ભાવિ સંશોધન અંગેની ભલામણો.

સંશોધન કાર્યની પ્રક્રિયા અનંત છે . આ ક્ષેત્ર એટલું વ્યાપક છે કે કોઈ અંતિમ કિનારા સુધી પહોંચી શકાતું નથી . માટે સમય અને સાધનોની મર્યાદાના કારણે કોઈપણ સંશોધક એમ ન કહી શકે તેના થકી તે વિષયનું પૂર્ણ સંશોધન થઈ ગયું છે . પ્રત્યેક સંશોધનના અંતે અનેક નવા સંશોધનોનો આરંભ બને છે . આથી , સંશોધકે ભાવિ સંશોધકોને ઉપયોગી થઈ શકે તે માટે હવે પછી હાથ ધરી શકાય તેવા સંશોધનના વિષયો દર્શાવ્યા છે . જે નીચે મુજબ છે .

૧. પ્રસ્તુત અભ્યાસ શહેરી વિસ્તારની માધ્યમિક શાળાના ધોરણ દસના વિદ્યાર્થીઓ પર હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો . તેના બદલે પ્રાથમિક , ઉચ્ચતર માધ્યમિક કે કોલેજ કક્ષાએ પણ હાથ ધરી શકાય .
૨. પ્રસ્તુત અભ્યાસ દસમાં ધોરણના સામાજિક વિજ્ઞાન સિવાયના અન્ય વિષયો પર પણ હાથ ધરી શકાય .
૩. પ્રસ્તુત અભ્યાસ ગુજરાતી માધ્યમની માધ્યમિક શાળા પર હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો . તેના બદલે અન્ય માધ્યમની ઉચ્ચતર પ્રાથમિક શાળા માટે પણ આવો પ્રયોગ હાથ ધરી શકાય .
૪. પ્રસ્તુત અભ્યાસ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના (૧) જળ સંસાધન (૨) વન અને વન્યજીવ સંસાધન (૩) ગરીબી અને બેરોજગારી પર હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો તેના બદલે સામાજિક વિજ્ઞાન ના અન્ય એકમ પર પણ હાથ ધરી શકાય .
૫. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં યોજનાને બે જૂથ ઉત્તર કસોટી યોજના દ્વારા હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો . તેના બદલે અન્ય પ્રાયોગિક યોજનાના પ્રયોગથી અભ્યાસ હાથ ધરી શકાય

૨૪.૦ ઉપસંહાર

જો આજે શાળાઓમાં ગુણવત્તાસભર અને આદર્શ શિક્ષણ આપવામાં આવશે તો જ દેશ અને સમાજ પ્રગતિ સાધી શકશે . આ શિક્ષણને ગુણવત્તાયુક્ત બનાવવા માટે શિક્ષકે અસરકારક અધ્યાપન પ્રયુક્તિઓ અજમાયશ કરવી પડે છે .

આવી ગુણવત્તાયુક્ત અધ્યાપન પ્રયુક્તિ માટે સંશોધકે ગુણવત્તાયુક્ત સંશોધન કાર્ય હાથ ધરવું પડે છે . અહીં શિક્ષણરૂપી ઇમારતમાં શોધ અને પાયાની ઈંટ સમાન છે . સંશોધનને કારણે શિક્ષણ અને સતત નવપલ્લવિત રાખી શકાય છે જે માનવીના જન્મથી મૃત્યુ પર્યંત ચાલતી પ્રક્રિયા છે.

શ્રી રામબા જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન- પોરબંદર વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩

- **Subject :** સામાજિક વિજ્ઞાન
- **Stage :** Inservice
- **Topic of Research:** ધોરણ ૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના કઠીન અધ્યયન નિષ્પત્તિ ક્રમાંક SST ૧૦૦૩ના અધ્યયનના સંદર્ભમાં કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શન (CAI) કાર્યક્રમની સંરચના અને તેની અસરકારકતા
- **Language:** Gujarati
- **Name OF Investigators :** N K Gojia
- **Official address :** Shree Ramba District Intitute of Education and Training- Porbandar
- **EMAIL :** nkgojia@gmail.com
- **Year of Completion :** 2021-22

Abstract

Introduction

અભ્યાસ અંતર્ગત જિલ્લાવાર, વિષયવાર અને ધોરણવાર કઠિનબિંદુઓ મળેલાં હતાં. જેમાંથી પોરબંદર જિલ્લામાં ધોરણ-૧૦ ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના National Achievement Survey (NAS) ૨૦૨૧ના કઠિનબિંદુઓ આધારિત સુધારાલક્ષી કાર્યક્રમની રચના કરી તેની અસરકારકતાનો અભ્યાસ કરવામાં હાથ ધરવાની આવશ્યકતા ઉભી થઈ છે. જેથી કઠિન બિંદુઓને સરળ બનાવી અને અસરકારક વર્ગ વ્યવહાર કરી શકાય. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સુધારાલક્ષી કાર્યક્રમ તરીકે સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના શિક્ષણ માટે કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શનદ્વારા અધ્યાપન પદ્ધતિ પસંદ કરવામાં આવી હતી. અભ્યાસમાં સમાવિષ્ટ કઠિનબિંદુને સરળ કરવા માટે નાં કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શનમાધ્યમથી અધ્યાપન કરાવતાં શૈક્ષણિક સિધ્ધિ પર શી અસર થાય છે તે તપાસવા માટે પ્રસ્તુત અભ્યાસ હાથ ધરેલો હતો.

Objectives

1. ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયનાં કઠિનબિંદુઓના સરલીકરણ માટે સુધારાલક્ષી કાર્યક્રમ તરીકે કમ્પ્યુટર એઈડેડ ઈન્સ્ટ્રક્શન આધારિત કાર્યક્રમ તૈયાર કરવો.
2. ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયનાં કઠિનબિંદુના સરલીકરણ માટે રચવામાં આવેલ કાર્યક્રમની અસરકારકતા ચકાસવા માટે વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક ચકાસવી.

Methodology

1. **Sample:** નમૂના તરીકે શાળાની પસંદગી સહેતુક રીતે કરવામાં આવી. જે અંતર્ગત નમૂનાની શાળા તરીકે પ્રયોજકે પોરબંદર જિલ્લાની કુતિયાણા તાલુકાની શ્રી દેવળા હાઈસ્કૂલ પસંદ કરી હતી.
2. **Tool:** પ્રસ્તુત સંશોધનમાં હેતુઓને અનુરૂપ પ્રાયોગિક કાર્ય પૂર્ણ કર્યા બાદ પ્રયોગના અંતે ૪૦ ગુણની એક કસોટી દ્વારા વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ માપવામાં આવી હતી. આ કસોટીમાં કલમોની રચના સંશોધનમાં સમાવિષ્ટ કઠિનબિંદુઓને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવી હતી. પ્રસ્તુત સંશોધનમાં માત્ર એક કઠિનબિંદુનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આ કઠિનબિંદુનું પ્રતિનિધિત્વ કરતી અને સરખો ગુણભાર ધરાવતી કલમોના આધારે સ્વનિર્મિત કસોટીની રચના કરવામાં આવી હતી.
3. **Data Analysis:** પ્રયોગના અંતે સંશોધનમાં સમાવિષ્ટ હેતુઓ આધારિત સિદ્ધિ કસોટી આપવામાં આવી હતી. આ કસોટી પર વિદ્યાર્થીઓએ મેળવેલા પ્રાપ્તકો સિદ્ધિ પ્રાપ્તકો હતા. ઉપરાંત વિદ્યાર્થીઓની પૂર્વ સિદ્ધિ જાણવા માટે તેમની અગાઉની પરીક્ષાના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના ગુણો મેળવવામાં આવ્યા હતા. જેનો સહયોગ તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. આમ ઉત્તર કસોટી પરના પ્રાપ્તકો પર T-Test નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

Results

1. પ્રયોગ પૂર્વે પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સત્રાંત પરીક્ષાના ગુણોની સરાસરી ૪૮.૪૫ અને પ્રમાણ વિચલન ૫૪૩.૫૩ હતું તથા પ્રયોગ પૂર્વે નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સત્રાંત પરીક્ષાના ગુણોની સરાસરી ૪૮.૫૪ હતી અને પ્રમાણ વિચલન ૫૩૧.૬૦ હતું. સરાસરી ગુણો વચ્ચેના તફાવતનુ ટી-મૂલ્ય ૦.૩૪ હતું જે ૧.૯૬ કરતાં ઓછું હતું આમ ટી – મૂલ્ય ૦.૦૫ કક્ષાએ સાર્થક ન હતું. આના પરથી કહી શકાય કે પ્રયોગ પૂર્વે બંને જૂથો સમાન હતા.
2. પ્રયોગ દરમ્યાન પ્રાયોગિક જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ કસોટીના ગુણોની સરાસરી ૨૬.૧૬ અને પ્રમાણ વિચલન ૨૬૧.૧૨ હતું તથા પ્રયોગ દરમ્યાન નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ કસોટીના ગુણોની સરાસરી ૨૩.૨૯ હતી અને પ્રમાણ વિચલન ૨૪૪.૨૭ હતું. સરાસરી ગુણો વચ્ચેના તફાવતનુ ટી- મૂલ્ય ૧.૯૭ હતું જે ૧.૯૬ કરતાં વધુ હતું એટલે કે ૦.૦૫ કક્ષાએ સાર્થક હતું.

Abstract preparedby: N K Gojia

Abstract Submittedby: N K Gojia

Name of co.ordinator: N K Gojia

Official Adress: Shree Ramba District Intitute of Education and Training,
RGT Collage Campus, Porbandar

Email: dietporbandar@gmail.com

ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની અધ્યયન નિષ્પત્તિ ક્રમાંક SST-1002 “ , ,
”
પ્રવૃત્તિ આધારિત અધ્યાપન કાર્યક્રમની સંરચના અને અસરકારકતા

સંશોધક

ડૉ. માલદે આર. ચેતરીયા

લેકચરર,

ડાચેટ, પોરબંદર

શૈક્ષણિક સંશોધન

અનુદાન

શ્રી રામબા જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન, પોરબંદર

૨૦૨૩

ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની અધ્યયન નિષ્પત્તિ ક્રમાંક SST-1002 “ , , ”

પ્રવૃત્તિ આધારિત અધ્યાપન કાર્યક્રમની સંરચના અને અસરકારકતા

સારાંશ

1.1 પ્રસ્તાવના

વ્યક્તિની વિશ્વ વિશેની સમજને આકાર આપવામાં શિક્ષણ મહત્ત્વની ભૂમિકા ભજવે છે. શિક્ષણના અર્થપૂર્ણ અનુભવો વિદ્યાર્થીઓને વધુ પ્રમાણમાં મળે તે જરૂરી છે. અર્થપૂર્ણ અધ્યયન અનુભવો આપવા માટે અસરકારક શિક્ષણ પદ્ધતિ આવશ્યક છે. સામાજિક વિજ્ઞાન શિક્ષણના સંદર્ભમાં, વિદ્યાર્થીઓને ઐતિહાસિક, ભૌગોલિક અને સામાજિક-રાજકીય વિભાવનાઓની ઊંડી સમજ વિકસાવવા માટે ઘટનાઓ, તથ્યો, હકીકતો અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરવાની ક્ષમતા મહત્ત્વપૂર્ણ છે. આમ માટે ધોરણ-૧૦ ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમાં ઘટનાઓ, તથ્યો, હકીકતો અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે અધ્યયન નિષ્પત્તિ આમેજ કરવામાં આવી છે. અને આ અધ્યયન નિષ્પત્તિ સિદ્ધ કરવાના ભાગરૂપે જુદા જુદા અધ્યયન અનુભવો આપવા માટેના પ્રયાસો અભ્યાસક્રમ - પાઠ્યપુસ્તક મારફત કરવામાં આવે છે.

આ અધ્યયન નિષ્પત્તિ કેટલા પ્રમાણમાં સિદ્ધ થાય છે તે માટેનું મૂલ્યાંકન પણ શિક્ષકો મારફત કરવામાં આવે છે. જુદી જુદી શિક્ષણની સંસ્થાઓ મારફત આ અધ્યયન નિષ્પત્તિની સિદ્ધિ સંદર્ભે સર્વેક્ષણો અને સંશોધનો પણ કરવામાં આવે છે. NCERT દ્વારા પણ રાષ્ટ્રીય સિદ્ધિ સર્વેક્ષણ-NAS હાથ ધરવામાં આવે છે.

NAS દ્વારા તાજેતરના એક સર્વેના પરિમાણો પરથી જણાયું કે ધોરણ-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાનની અધ્યયન નિષ્પત્તિ ઘટનાઓ, તથ્યો, હકીકતો અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે તેમાં સરેરાશ સિદ્ધિનું પ્રમાણ રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ ૩૭ ટકા, ગુજરાત રાજ્ય કક્ષાએ ૩૭ ટકા અને પોરબંદર જિલ્લા કક્ષાએ ૩૬ ટકા રહેલું છે.

આમ, આ અધ્યયન નિષ્પત્તિનું પરિણામ ઘણું નીચું જણાય છે. આ નીચા પરિણામ માટે જુદા જુદા અનેક કારણો હોઈ શકે. પરંતુ એક સામાન્ય કારણ તરીકે શિક્ષકોની બિન અસરકારક અધ્યયન પદ્ધતિને માનવામાં આવે છે. માત્ર વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ અને અન્ય પરંપરાગત પદ્ધતિ દ્વારા આ અધ્યયન નિષ્પત્તિ સિદ્ધ થઈ શકે નહિ. વિદ્યાર્થી કેન્દ્રિત અને નુતન અને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિનો ઉપયોગ જરૂરી છે. સામાજિક વિજ્ઞાન એ સમાજમાં જુદા જુદા ક્ષેત્રોમાં જોવા મળતો વિષય છે. સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમાં માટે આધાર પદ્ધતિ, પૃથક્કરણ, સંયોગીકરણ, પ્રવાસ પર્યટન જેવી પ્રવૃત્તિ અસરકારક સાબિત થઈ શકે છે. આ દરેક પદ્ધતિઓમાં પણ જુદી જુદી પ્રવૃત્તિઓ સામેલ કરવામાં આવે તો અર્થપૂર્ણ અધ્યયન અનુભવો વિદ્યાર્થીઓને પ્રાપ્ત થી શકે છે.

ધોરણ-૧૦ ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમાં ઘટનાઓ, તથ્યો, હકીકતો અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે અધ્યયન નિષ્પત્તિ સિદ્ધ કરવા માટે આવી પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ પદ્ધતિઓનું યોગ્ય આયોજન અને અમલીકરણ કરવામાં આવે તો અસરકારક સાબિત થઈ તેવી ધારણા સંશોધક દ્વારા રાખવામાં આવે છે. આથી પ્રસ્તુત સંશોધનનો હેતુ ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમાં ઘટનાઓ, તથ્યો, હકીકતો અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે એ નિષ્પત્તિ માટે વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન સિદ્ધિ સંદર્ભમાં પરિણામ સુધારવા માટે પ્રવૃત્તિ-આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની રચના કરી પ્રવૃત્તિ-આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની અસરકારકતા ચકાસવાનો હતો.

1.2 શીર્ષક

પ્રસ્તુત અભ્યાસનું શીર્ષક આ મુજબ શબ્દબદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું..

ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની અધ્યયન નિષ્પત્તિ ક્રમાંક SST-1002 ઘટનાઓ, હકીકતો, માહિતી અને આંકડાઓ વર્ગીકૃત અને તેની તુલના કરે છે ના અધ્યાપન માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત અધ્યાપન કાર્યક્રમની સંરચના અને અસરકારકતા

1.3 સમસ્યા કથન

પ્રસ્તુત સંશોધનના અભ્યાસમાં પ્રવૃત્તિ-આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમનું અમલીકરણ કેવી રીતે સામાજિક વિજ્ઞાનના વિષયમાં ઘટનાઓ, તથ્યો, ડેટા અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરવાની ગ્રેડ 10ના વિદ્યાર્થીઓની ક્ષમતાને પ્રભાવિત કરે છે. ચોક્કસ પ્રાયોગિક ડિઝાઇનનો ઉપયોગ કરીને, વિદ્યાર્થીઓના અધ્યયન સિદ્ધિ પર આ શિક્ષણ અભિગમની અસરને તપાસવા માટે અને શૈક્ષણિક સિદ્ધિ કસોટી દ્વારા મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું હતું.

પ્રવૃત્તિ-આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમો વિદ્યાર્થીઓમાં સક્રિય સંલગ્નતા અને વિવેચનાત્મક વિચારસરણીને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે જૂથ ચર્ચાઓ, અનુરૂપણ, કેસ સ્ટડીઝ અને વાસ્તવિક-વિશ્વમાં ઉપયોગ જેવી આંતરક્રિયાત્મક અને હાથવગુ પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ કરે છે. આ પદ્ધતિઓથી વિદ્યાર્થીઓની વિવિધ સામાજિક વિજ્ઞાનની વિભાવનાઓ વચ્ચે વિશ્લેષણ, વર્ગીકરણ અને જોડાણો કરવાની ક્ષમતામાં વધારો થવાની અપેક્ષા છે, જે વિષયની ઊંડી સમજણ તરફ દોરી જાય છે.

આ સંશોધન પોરબંદરની શાળાઓના ધોરણ 10ના વિદ્યાર્થીઓના નમૂના સાથે હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું. સહેતુક નમૂના પસંદગી દ્વારા નમૂનો પસંદ કરી શ્રી સરસ્વતી હાઇસ્કૂલ પોરબંદરના ધોરણ-૧૦ ના ૪૨ વિદ્યાર્થીઓને બે જૂથોમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યા હતા. એક પ્રાયોગિક જૂથ જે પ્રવૃત્તિ-આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ દ્વારા શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું હતું એક નિયંત્રિત જૂથ કે જે પરંપરાગત વ્યાખ્યાન-આધારિત શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. સામાજિક વિજ્ઞાનમાં ઘટનાઓ, તથ્યો, ડેટા અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરવામાં તેમની પ્રાવીણ્યને માપવા માટે પૂર્વ કસોટી અને ઉત્તર કસોટી બંને જૂથોને આપવામાં આવી હતી.

પ્રાયોગિક અને નિયંત્રણ જૂથો વચ્ચેના કોઈપણ નોંધપાત્ર તફાવત છે કે કેમ તે એકત્રિત કરવામાં આવેલ માહિતીનું ટી-ટેસ્ટ અને ANOVA જેવી યોગ્ય આંકડાકીય પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરીને વિશ્લેષણ કરવામાં આવ્યું હતું. જેના દ્વારા અસરકારકતા ચકાસવામાં આવી હતી.

1.4 અભ્યાસના હેતુઓ

પ્રસ્તુત અભ્યાસ આ મુજબના હેતુઓને ધ્યાનમાં રાખી હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું.

1. ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની અધ્યયન નિષ્પત્તિ ક્રમાંક SST-1002 ઘટનાઓ, હકીકતો, માહિતી અને આકડાઓ વર્ગીકૃત અને તેની તુલના કરે છે ના અધ્યાપન માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમની સંરચના કરવી.
2. ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની અધ્યયન નિષ્પત્તિ ક્રમાંક SST-1002 ઘટનાઓ, હકીકતો, માહિતી અને આકડાઓ વર્ગીકૃત અને તેની તુલના કરે છે ના સિદ્ધિ માપન માટે સિદ્ધિ કસોટી સંરચના કરવી.
3. ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની અધ્યયન નિષ્પત્તિ ક્રમાંક SST-1002 ઘટનાઓ, હકીકતો, માહિતી અને આકડાઓ વર્ગીકૃત અને તેની તુલના કરે છે અધ્યયન નિષ્પત્તિ માટેના પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમની શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં અસરકારકતા ચકાસવી.

1.5 સંશોધનનું ક્ષેત્ર

પ્રસ્તુત સંશોધન (૧) સામાજિક વિજ્ઞાન અને (૨) પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણના ક્ષેત્ર સાથે સંબંધિત હતું.

1.6 સંશોધનનો પ્રકાર

પ્રસ્તુત સંશોધન અધ્યાપન કાર્યક્રમ પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમની સંરચના કરી તેની અસરકારકતા ચકાસવાની હોય સમસ્યાનો વ્યવહારિક ઉકેલ શોધવાની દ્રષ્ટિએ વ્યવહારિક સંશોધન હતું.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં વિદ્યાર્થીઓની પ્રાપ્ત થતી માહિતીનું સંખ્યાત્મક રીતે પૃથક્કરણ કરવાનું હોવાથી પૃથક્કરણની દ્રષ્ટિએ પ્રસ્તુત સંશોધન સંખ્યાત્મક પ્રકારનું રહેશે.

1.7 અભ્યાસની ઉત્કલ્પનાઓ

પ્રસ્તુત અભ્યાસ માટે નીચે મુજબની શૂન્ય ઉત્કલ્પનાઓ રચવામાં આવી હતી.

1. પોરબંદર જિલ્લાના ધોરણ-૧૦ના પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ આધારિત શિક્ષણ પામેલા વિદ્યાર્થીઓ અને પરંપરાગત પદ્ધતિ દ્વારા શિક્ષણ પામેલા વિદ્યાર્થીઓની સિધ્ધિ કસોટી પરના સરેરાશ પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોઈ.

1.8 અભ્યાસમાં સમાવિષ્ટ ચલો

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સમાવિષ્ટ ચલો અને તેની કક્ષાઓની માહિતી નીચેની સારણીમાં આપેલી છે.

સારણી		
જુદા જુદા પ્રકારના ચલો અને તેની કક્ષાઓ		
ચલનો પ્રકાર	ચલ	કક્ષા
સ્વતંત્ર ચલ	અધ્યાપન કાર્યક્રમ	પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ પરંપરાગત અધ્યાપન કાર્યક્રમ
પરતંત્ર ચલ	શૈક્ષણિક સિદ્ધિ	
અંકુશિત ચલ	વિષય ધોરણ વિસ્તાર	
આંતરવર્તી ચલ	પ્રયોગનું નાવિન્ય શિક્ષકની અધ્યાપન ક્ષમતા વિષય પ્રત્યે વિદ્યાર્થીઓનો રસ	

1.9 અભ્યાસમાં સમાવિષ્ટ શબ્દો/પદોની વ્યવહારુ વ્યાખ્યાઓ

પ્રસ્તુત અભ્યાસના સમાવિષ્ટ પારિભાષિક શબ્દોની વ્યવહારુ વ્યાખ્યા આ મુજબ સ્વીકારવામાં આવી હતી.

1. **અધ્યયન નિષ્પત્તિ** : ગુજરાત રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક મંડળ દ્વારા ૨૦૧૮ થી અમલમાં આવેલ ધોરણ-૧૦ ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષય અંતર્ગત સમાવિષ્ટ અધ્યયન નિષ્પત્તિ..
2. **પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમ**: ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયની ઘટનાઓ, હકીકતો, માહિતી અને આકડાઓ વર્ગીકૃત કરે અને તેની તુલના કરે છે' અધ્યયન નિષ્પત્તિના શિક્ષણ માટે જુદી જુદી પ્રવૃત્તિ દ્વારા અધ્યાપન માટેના કાર્યક્રમને **પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમ** ગણવામાં આવશે.
3. **પરંપરાગત પદ્ધતિ**: પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં રોજબરોજ અધ્યાપન કાર્ય દરમિયાન શિક્ષક દ્વારા અપનાવતી અધ્યાપન પદ્ધતિને પરંપરાગત અધ્યાપન પદ્ધતિ તરીકે સ્વીકારવામાં આવશે પરંપરાગત અધ્યાપન પદ્ધતિ એટલે સામાન્ય વર્ગ શિક્ષણ પદ્ધતિ.

4. શૈક્ષણિક સિદ્ધિ : ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના “ , હકીકતો, માહિતી અને આકડાઓ વર્ગીકૃત કરે અને તેની તુલના કરે છે સબંધિત વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ ચકાસવા પ્રયોજકો દ્વારા રચવામાં આવેલી કસોટી રચશે.
5. અસરકારકતા : પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના સિદ્ધિ કસોટી પર સરેરાશ શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પ્રાપ્તાક વચ્ચે સાર્થક તફાવત જે તે પદ્ધતિની અસરકારકતા તરીકે સ્વીકારવામાં આવશે.

1.10 અભ્યાસની અગત્યતા

પ્રસ્તુત અભ્યાસની અગત્ય આ પ્રમાણે છે..

1. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સામાજિક વિજ્ઞાનની ઘટનાઓ, હકીકતો, માહિતી અને આકડાઓ વર્ગીકૃત કરે અને તેની તુલના કરે છે' ના અધ્યાપન કાર્યમાં મદદરૂપ થશે.
2. પ્રસ્તુત અભ્યાસ એકમને સરળ બનાવવા માટે અને અધ્યાપનમાં નવીનતા લાવવા માટે મદદરૂપ થશે અને શિક્ષકોને આ અભિગમ દ્વારા અધ્યાપન કરાવવા માટે પ્રેરણા મળશે.
3. પ્રસ્તુત અભ્યાસ પરથી ભાવિ સંશોધક અન્ય એકમનું આયોજન કરી જુદી જુદી પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યાપન કાર્ય કરવાનું માર્ગદર્શન મેળવી શકશે.

1.11 અભ્યાસનું મહત્ત્વ

1. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પ્રયોજકે ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના કઠિન અધ્યયન નિષ્પત્તિ માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ પ્રાપ્ય બનશે.
2. પ્રસ્તુત અભ્યાસ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓ પ્રવૃત્તિ દ્વારા એકમ અને સરળતાથી સમજી શકશે.
3. રોજિંદા શિક્ષણમાં નાવિન્ય લાવી શકાશે તથા અધ્યયન અધ્યાપન પ્રક્રિયા રસપ્રદ બનાવી શકે છે.

1.12 અભ્યાસનો વ્યાપ / ક્ષેત્ર મર્યાદા

પ્રસ્તુત અભ્યાસનો વ્યાપ નીચે મુજબ છે.

1. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પોરબંદર જિલ્લાની ગુજરાતી માધ્યમની પ્રાથમિક શાળાના ધોરણ-૧૦ પૂરતો મર્યાદિત હતો..
2. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો..

3. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પરતંત્ર ચલના માપન માટે શિક્ષક રચિત સિદ્ધિ કસોટીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

1.13 વ્યાપવિશ્વ

પ્રસ્તુત અભ્યાસનું વ્યાપવિશ્વ પોરબંદર શહેરના ગુજરાતી માધ્યમની શાળાઓમાં અભ્યાસ કરતા ધોરણ-૧૦ના વિદ્યાર્થીઓ હતા. પ્રસ્તુત અભ્યાસના વ્યાપવિશ્વને કેટલાંક માપદંડોને આધારે સ્પષ્ટ કરવામાં આવેલ. આ માપદંડોની વિગત નીચેની સારણીમાં દર્શાવેલ છે.

સારણી જુદા જુદા માપદંડો અનુસાર વ્યાપવિશ્વનું સ્પષ્ટીકરણ

ક્રમ	માપદંડ	વિગત
૧.	ક્ષેત્ર	પોરબંદર જિલ્લો
૨.	વિભાગ	માધ્યમિક શાળા
૩.	પાત્રો	માધ્યમિક શાળાના ધો-૧૦ના વિદ્યાર્થીઓ
૪.	માધ્યમ	ગુજરાતી
૫.	સમયગાળો	શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩

1.14 નમૂના પસંદગી

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સહેતુક નમૂના પસંદગી દ્વારા પોરબંદર જિલ્લાની સિગ્મા શાળાના ધોરણ-૧૦ના ૪૦ વિદ્યાર્થીઓ પસંદ કરેલ હતા. પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથ માટે પૂર્વ સિદ્ધિને આધારે બે સમાન જૂથ રચવામાં આવ્યા હતા.

1.15 સંશોધન પદ્ધતિ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ધોરણ-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાનની અધ્યયન નિષ્પત્તિ ઘટનાઓ, તથ્યો, હકીકતો અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ અને પરંપરાગત પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યાપનની શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં અસરકારકતા ચકાસવા માટે પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં બે સમકક્ષ જૂથ પૂર્વ કસોટી ઉત્તર કસોટી યોજનાનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રાયોગિક યોજના અંતર્ગત પ્રયોગની આંતરિક પ્રમાણભૂતતા અને બાહ્ય પ્રમાણભૂતતા જળવાય તે માટેના પૂરતા પ્રયાસો કરવામાં આવ્યા હતા.

1.16 ઉપકરણ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ઉપકરણ તરીકે ધોરણ-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાનની અધ્યયન નિષ્પત્તિ ઘટનાઓ, તથ્યો, હકીકતો અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે પર એકમ આધારિત એકમ કસોટીની રચના કરી હતી.

1.17 પ્રવૃત્તિ આધારિત શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ધોરણ-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાનની અધ્યયન નિષ્પત્તિ ઘટનાઓ, તથ્યો, હકીકતો અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે અધ્યયન નિષ્પત્તિની સિદ્ધિ માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમ રચવામાં આવ્યો હતો.

ધોરણ-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાનની અધ્યયન નિષ્પત્તિ ઘટનાઓ, તથ્યો, હકીકતો અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે

અધ્યયન નિષ્પત્તિ માટે પાઠ્યપુસ્તકના એકમ-૧ અને એકમ-૨ માંથી ઘટનાઓ, તથ્યો, હકીકતો અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે માટે વિષયવસ્તુ સંબંધિત નીચે મુજબના વિશિષ્ટ હેતુ નક્કી કરી તેના માટે કુલ ચાર તાસનો કાર્યક્રમ રચવામાં આવ્યો હતો.

મુખ્ય અધ્યયન નિષ્પત્તિ : “ઘટનાઓ, તથ્યો, હકીકતો અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે”

ધોરણ-૧૦ના સામાજિક વિજ્ઞાન એકમ – ૧ અને એકમ-૨ માંથી મુખ્ય અધ્યયન નિષ્પત્તિ આધારિત વિષયવસ્તુ સંબંધિત વિશિષ્ટ હેતુઓ

1. ભારતના પ્રાકૃતિક વારસા અને સંસ્કૃતિક વારસની તુલના કરે છે.
2. ભારતના જુદા જુદા પ્રાકૃતિક વરસના ઘટકો જેમ કે ભૂમિ દ્રશ્યો, નદીઓ, વનસ્પતિ, વન
3. ગુજરાતના સંસ્કૃતિક વારસાનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે છે.
4. ભારતની ભૂમિ અનુસાર જુદા જુદા લોકોનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે છે
5. ભારતનો સંસ્કૃતિક વારસો હસ્તકલા અને લલિતકલાનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે છે.
6. ગુજરાતના જુદા જુદા નૃત્યોનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે છે.

“ઘટનાઓ, તથ્યો, હકીકતો અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે” અધ્યયન નિષ્પત્તિ સંબંધિત ઉપરોક્ત હેતુ માટે નીચે મુજબ કાર્યક્રમ રચવામાં આવ્યો હતો.

તાસ – ૧

વિશિષ્ટ હેતુઓ -

1. ભારતના પ્રાકૃતિક વારસા અને સંસ્કૃતિક વરસની તુલના કરે છે.

2. ભારતના જુદા જુદા પ્રાકૃતિક વરસના ઘટકો જેમ કે ભૂમિ દ્રશ્યો, નદીઓ, વનસ્પતિ, વન

સાધનો : નદીઓ, ભૂમિ, પર્વત, રણ, મંદિર, શિલાલેખ સ્તૂપ વગેરેના પાઠ્યપુસ્તકના અને અન્ય ચિત્રો

શિક્ષક અને વિદ્યાર્થીઓની પ્રવૃત્તિઓ

વિષય પ્રવેશ /સંવાદ શિક્ષક વર્ગ અભિવાદન કરી પ્રશ્નોથી વિષય પ્રવેશ અને વિષયવસ્તુની રજૂઆત કરશે.

1. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને સામાન્ય વારસા સંબંધિત પ્રશ્નો દ્વારા પ્રાકૃતિક અને સંસ્કૃતિક વારસા અંગે વિષયામુખ માટે પ્રશ્નો
2. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને નદીઓ, ભૂમિ, પર્વત, રણ, મંદિર, શિલાલેખ સ્તૂપ વગેરેના પાઠ્યપુસ્તકના અને અન્ય ચિત્રો બતાવી પ્રાકૃતિક અને સંસ્કૃતિક વારસામાં વર્ગીકરણ કરવા કહેશે.
3. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને ભારતની નદીઓ, ભૂમિ, પર્વત, રણ, વગેરે જેવા ભારતના પ્રાકૃતિક વારસાનું સમજ આપશે.
4. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને ભારતના મંદિર, શિલાલેખ સ્તૂપ, ગુફાઓ વગેરે જેવા ભારતના સાંસ્કૃતિક વારસાની સમજ આપશે.

તાસ - ૨

વિશિષ્ટ હેતુઓ -

1. ગુજરાતના સંસ્કૃતિક વારસાનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે છે.

સાધનો : ગુજરાતનો નકશો, સંસ્કૃતિક વારસાના ચિત્રો

શિક્ષક અને વિદ્યાર્થીઓની પ્રવૃત્તિઓ

વિષય પ્રવેશ /સંવાદ શિક્ષક વર્ગ અભિવાદન કરી પ્રશ્નોથી વિષય પ્રવેશ અને વિષયવસ્તુની રજૂઆત કરશે.

1. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને ગુજરાતના સંસ્કૃતિક વારસો ધરાવતા સ્થળો ગુજરાતના નકશામાં બતાવવા જણાવશે.
2. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને ગુજરાતના સંસ્કૃતિક વારસાના ચિત્રો બતાવશે.
3. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને જુદા જુદા સંસ્કૃતિક વારસાની બાબતો અને તેના સ્થળની નાકશાપૂર્તી કરવા જણાવશે.
4. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને ગુજરાતના જુદા જુદા મેળા, તેના સ્થળ અને તેના સમયના કોષ્ટક દ્વારા જુદા જુદા મેળાની સમજ આપશે.

5. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને ગુજરાતના મેળા અને તેના સ્થળ તથા તેના સમય જોડકા માટેની રમત રમાડશે.

તાસ - ૩

વિશિષ્ટ હેતુઓ -

1. ભારતની ભૂમિ અનુસાર જુદા જુદા લોકોનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે છે

સાધનો : ભારતની ભૂમિ અનુસાર જુદા જુદા લોકોના ચિત્રો

શિક્ષક અને વિદ્યાર્થીઓની પ્રવૃત્તિઓ

વિષય પ્રવેશ /સંવાદ શિક્ષક વર્ગ અભિવાદન કરી પ્રશ્નોથી વિષય પ્રવેશ અને વિષયવસ્તુની રજૂઆત કરશે.

1. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને ભારતની ભૂમિ અનુસાર જુદા જુદા લોકોના ચિત્રો બતાવી તેની લાક્ષણિકતાઓની ચર્ચા કરશે. અને સમજૂતી આપશે.
2. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને દ્રવિડ અને આર્ય પ્રજાની તુલના માટે જૂથ ચર્ચા કરાવશે.
3. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને અન્ય પ્રજાની સરખામણીએ આર્યોની વિશિષ્ટતાઓની યાદી બનાવવા કહેશે.

તાસ - ૪

વિશિષ્ટ હેતુઓ -

1. ભારતનો સંસ્કૃતિક વારસો હસ્તકલા અને લલિતકલાનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે છે.
2. ગુજરાતના જુદા જુદા નૃત્યોનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે છે.

સાધનો : ભારતની હસ્તકલા અને લલિતકલાના ચિત્રો, ભારતનો નકશો, ગુજરાતનો નકશો

શિક્ષક અને વિદ્યાર્થીઓની પ્રવૃત્તિઓ

વિષય પ્રવેશ /સંવાદ શિક્ષક વર્ગ અભિવાદન કરી પ્રશ્નોથી વિષય પ્રવેશ અને વિષયવસ્તુની રજૂઆત કરશે.

1. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને હસ્તકલાના નમુનાના ચિત્રો દર્શાવી આપી તે કલા સંબંધિત સમજૂતી આપશે..
2. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને જુદી જુદી હસ્તકલાની લાક્ષણિકતાઓ અનુસાર વર્ગીકરણ કરવાની પ્રવૃત્તિ કરાવશે..

3. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને જુદી જુદી લલિતકલાઓની અંગે સમજૂતી આપશે.
4. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને જુદા જુદા સંગીતના સાધનોના ચિત્રો બતાવી તેની ઓળખ કરાવશે.
5. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને જુદા જુદા સંગીતના ગ્રંથો અને તેની માહિતીનું કોષ્ટક તૈયાર કરવા પ્રવૃત્તિ કરાવશે.
6. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને ભારતના જુદા જુદા નૃત્યોના વિડીયો બતાવશે અને તુલના કરાવશે.
7. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને ગુજરાતના જુદા જુદા નૃત્યોના વિડીયો બતાવશે અને તુલના કરાવશે.
8. નૃત્યો અને પ્રદેશોની જોડની રમત રમાડશે.

1.18 કાર્યક્રમનો અમલ

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ધોરણ-૧૦ સામાજિક વિજ્ઞાનની અધ્યયન નિષ્પત્તિ “ઘટનાઓ, તથ્યો, હકીકતો અને આંકડાઓનું વર્ગીકરણ અને તુલના કરે” માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ અને પરંપરાગત પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યાપનની શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં અસરકારકતા ચકાસવા માટે પ્રાયોગિક સંશોધન પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. .

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સહેતુક નમુના પસંદગી દ્વારા પોરબંદર જિલ્લાની સિગ્મા શાળાના ધોરણ-૧૦ના ૪૦ વિદ્યાર્થીઓ પસંદ કરેલ હતા. પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથ માટે પૂર્વ સિદ્ધિને આધારે બે સમાન જૂથ રચવામાં આવ્યા હતા.

પ્રાયોગિક જૂથને સંશોધક પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમ અને નિયંત્રિત જૂથને પરંપરાગત પદ્ધતિ મુજબ શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હતું. પાંચમાં તાસમાં બંને જૂથને ૨૦ ગુણની કસોટી આપવામાં આવી હતી.

1.19 માહિતીનું એકત્રીકરણ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથ વિદ્યાર્થીઓ પર શૈક્ષણિક સિદ્ધિનું માપન કરવા માટે સિદ્ધિ કસોટી એક જ સમયે કસોટી આપી શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પ્રાપ્તાંકોની માહિતી મેળવી હતી. ઉપરાંત વિદ્યાર્થીઓની જાતીયતાની માહિતી મેળવી હતી.

1.20 માહિતી પૃથક્કરણ પ્રવિધિ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સિદ્ધિ પ્રાપ્તાંકોની માહિતી મેળવી હતી. પ્રાયોગિક જૂથ અને નિયંત્રિત જૂથના સરેરાશ સિદ્ધિ પ્રાપ્તાંકો વચ્ચેના તફાવતની સાર્થકતા ચકાસવા માટે માહિતીનું પૃથક્કરણ “ટી”કસોટી દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.

1.21 માહિતી પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન

પ્રયોગના અમલીકરણ બાદ પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથને પ્રયોજક નિર્મિત રપ ગુણની ઉત્તર કસોટી આપી બંને જૂથના વિદ્યાર્થીઓના પ્રાપ્તાંકો મેળવવામાં આવ્યા હતા. આ પ્રાપ્તાંકોના આધારે ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી માટે SPSS કમ્પ્યુટર પ્રોગ્રામની મદદથી ટી-કસોટી દ્વારા પૃથક્કરણ કરવામાં આવ્યું હતું. જેની રજૂઆત સારણીમાં રજૂ કરવામાં આવેલ છે.

સારણી-૧

પ્રયોગના અમલીકરણ બાદ પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથના વિદ્યાર્થીઓએ ઉત્તર કસોટીમાં મેળવેલ પ્રાપ્તાંકોની સરાસરીના તફાવતની સાર્થકતા

ક્રમ	જૂથ	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણ વિચલન	સરાસરીની પ્રમાણભૂલ	સરસરીનો તફાવત	ટી-મૂલ્ય	સાર્થકતા કક્ષા
૧.	પ્રાયોગિક	૨૦	૧૭.૦૫	૪.૨૬	૦.૯૫૨	૬.૬૨૮	૪.૫૬૧	૦.૦૧
૨.	નિયંત્રિત	૨૦	૧૦.૪૨	૪.૮૧	૧.૧૦૩			કક્ષાએ

સારણી-૧ મુજબ પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ પામેલ પ્રાયોગિક જૂથની પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી અને પ્રમાણવિચલન અનુક્રમે ૧૭.૦૫ અને ૪.૨૬ મળ્યા હતા તથા પરંપરાગત અધ્યાપન પદ્ધતિથી શિક્ષણ પામેલ જૂથની પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી અને પ્રમાણવિચલન અનુક્રમે ૧૦.૪૨ અને ૪.૮૧ મળ્યા હતા. પ્રાયોગિક અને નિયંત્રિત જૂથ વચ્ચે સરાસરીનો તફાવત ૬.૬૨૮ જોવા મળ્યો હતો. સરેરાશ પ્રાપ્તાંકો વચ્ચેના તફાવતની સાર્થકતા માટેનું 'ટી'-મૂલ્ય ૪.૫૬૧ મળ્યું હતું. આ 'ટી'-મૂલ્ય ૦.૦૧ કક્ષાએ સાર્થક જોવા મળ્યું હતું. આથી કહી શકાય કે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ પામેલ પ્રાયોગિક જૂથ અને પરંપરાગત પદ્ધતિથી અધ્યાપન પામેલ નિયંત્રિત જૂથ સિદ્ધિ કસોટી પરના પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે સાર્થક તફાવત છે.

અહીં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ શીખેલા વિદ્યાર્થીઓના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી પરંપરાગત પદ્ધતિથી શીખેલ વિદ્યાર્થીઓના પ્રાપ્તાંકોની કરતા વધારે હતી. આથી વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં પરંપરાગત પદ્ધતિ કરતા પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ અસરકારક જણાયો હતો.

1.22 પ્રાપ્ત પરિણામ

વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં પરંપરાગત પદ્ધતિ કરતા પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ અસરકારક જણાયો હતો.

1.23 ફલિતાર્થ

વિદ્યાર્થીઓને પરંપરાગત પદ્ધતિ કરતા પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમનો વધુ ઉપયોગ કરવો જોઈએ જેથી વિદ્યાર્થીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિમાં સુધારો કરી શકાય.

1.24 ભલામણો

- સામાજિક વિજ્ઞાનની અન્ય અધ્યયન નિષ્પત્તિ કે એકમ માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની સંરચના કરી તેની અસરકારકતા ચકાસવી.

- પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમમાં ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ કરી તેવા કાર્યક્રમોની સંરચના કરી તેની અસરકારકતા ચકાસવી.
- જાતીયતા, શાળા પ્રકાર, વિસ્તારને પરીવર્ત્યો તરીકે લઇ પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની અસરકારકતા ચકાસવી.

1.25 ઉપસંહાર

વિદ્યાર્થીઓને ચીલાચાલુ પરંપરાગત પદ્ધતિ કરતા જુદી જુદી પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ આપવામાં આવે તો વિદ્યાર્થીઓ રસ પૂર્વક અને સક્રિયતાથી શકીએ છે. બહુવિધ ઇન્દ્રિયો દ્વારા શીખે છે. જો આ પ્રકારે શિક્ષણ આપવામાં આવે તો સામાજિક વિજ્ઞાન જેવો મુશ્કેલ વિષય અને તેની કઠીન અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ પણ ઉચ્ચ કક્ષાએ સિદ્ધ કરી શકાય છે. જુદા જુદા પ્રકારના સંશોધનો અને સર્વેમાં કઠીન અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ જાણી તેના અધ્યાપન માટે પ્રસ્તુત સંશોધન દિશાસૂચન કરી શકશે અને શિક્ષણની ગુણવત્તા સુધારવામાં મદદરૂપ બની શકશે.

ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન અધ્યયન નિષ્પત્તિ” વિવિધ પાસાઓ વિશે ધારણાઓ,
પૂર્વગ્રહો, અને સ્ટીરિયોટાઇપ્સને ઓળખે છે - 109 શિક્ષણ માટેના

પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમની અસરકારકતા”

પ્રયોજક

ડૉ. કશ્યપ એમ. જોશી

લેકચરર

શ્રી રામબા જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન,

પોરબંદર

માર્ગદર્શક

પ્રેરક

ડૉ. એ.વાય રાઠોડ

ડૉ. ડી .એસ.પટેલ

પ્રાચાર્ય,

નિયામક,

શ્રી રામબા ડાચેટ-પોરબંદર

જીસીઈઆરટી -ગાંધીનગર

શ્રી રામબા જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન, પોરબંદર

વર્ષ ૨૦૨૩

જી.સી.ઈ.આર ટી -ગાંધીનગરની સંશોધન યોજના અંતર્ગત અનુદાનિત સંશોધન

માર્ચ - ૨૦૨૩

૧ પ્રસ્તાવિક

સંશોધન અહેવાલના સારાંશમાં પ્રકરણમાં સમગ્ર અભ્યાસના મહત્વના પાંસાઓને આવરી લઈ હાથ ધરેલા અભ્યાસનો નિષ્કર્ષ ટૂંકમાં રજૂ કરવામાં આવે છે. જેથી કોઈ વાચક સમગ્ર અભ્યાસનો પરિચય ફક્ત આ પ્રકરણ વાંચી મેળવી શકે છે. ઉપરાંત ભાવિ સંશોધનો અંગેની યોગ્ય દિશા પણ જાણી શકે છે.

પ્રસ્તુત સારાંશમાં હાથ ધરાયેલ અભ્યાસનો સંક્ષિપ્ત સાર, ઉત્કલ્પનાઓના સંદર્ભમાં અર્થઘટનો, અભ્યાસના તારણો, અભ્યાસની નીપજ, શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો અને ભાવિ સંશોધન અંગેની ભલામણની રજૂઆત કરવામાં આવી છે.

. સમસ્યા કથન

પ્રસ્તુત અભ્યાસ શીર્ષક નીચે મુજબ શબ્દબદ્ધ કરવામાં આવ્યું હતું .

“ ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન અધ્યયન નિષ્પત્તિ વિવિધ પાસાઓ વિશે ધારણાઓ, પૂર્વગ્રહો, અને સ્ટીરિયોટાઇપ્સને ઓળખે છે – LO૭ શિક્ષણ માટેના પ્રવૃત્તિ આધારિત કાર્યક્રમની અસરકારકતા”

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના (1) ગ્રાહક સુરક્ષા અધિનિયમ (૨) ત્રિસ્તરીય અદાલતો (૩) શુદ્ધતા પ્રમાણિત કરતું તંત્ર એકમને પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો આ એકમના અધ્યયન માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ અને વ્યાખ્યાન પદ્ધતિની સંરચના કરેલ હતી . નમૂનાના પાત્રોના બે જૂથ પર અલગ કાર્યક્રમનો અમલ કર્યા બાદ બંને જૂથની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ માટે સ્વરચિત એકમ કસોટીનો અમલ કરવામાં આવ્યો હતો . કાર્યક્રમની અસરકારકતા ચકાસવા માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ દ્વારા અને વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ દ્વારા અધ્યયન પામેલ વિદ્યાર્થીઓએ એકમ કસોટી પર મેળવેલ પ્રાપ્તાકોની તુલના કરવામાં આવી હતી .

૨. અભ્યાસના હેતુ

સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના વિવિધ પાસાઓ વિશે ધારણાઓ, પૂર્વગ્રહો, અને સ્ટીરિયોટાઇપ્સને ઓળખે છે – LO૭ આ કૌશલ્ય સાથે સંબંધિત કેટલાક સામાન્ય હેતુઓ નીચેનાનો સમાવેશ થઈ શકે છે.

- (2) ધોરણ ૧૦ ના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના પસંદિત એકમ વિવિધ સરકારી કલ્યાણ યોજનાઓ ના અધ્યાપન માટે પરંપરાગત અને પ્રવૃત્તિ આધારિત અધ્યાપન પદ્ધતિની તુલના કરવી.

૩ ઉત્કલ્પનાઓના સંદર્ભમાં અર્થઘટનો

પ્રાપ્ત માહિતી પરથી ઉત્કલ્પનાની ચકાસણી કરવામાં આવી હતી જે આ મુજબ હતી .

શૂન્ય ઉત્કલ્પના " ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન અધ્યાનન નિષ્પત્તિ વિવિધ પાસાઓ વિશે ધારણાઓ, પૂર્વગ્રહો, અને સ્ટીરિયોટાઇપ્સને ઓળખે છે - LO૭ વિષય પર વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ અને પ્રવૃત્તિ આધારિત અધ્યાપન પામેલ વિદ્યાર્થીઓની સિદ્ધિ પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી વચ્ચે સાર્થક તફાવત નહીં હોય.

પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ દ્વારા અધ્યયન પામેલા અને વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ દ્વારા શિક્ષણ પામેલા વિદ્યાર્થીઓના એકમ કસોટીના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરીઓ વચ્ચે સાર્થક તફાવત જોવા મળ્યો હતો તેથી પ્રયોજક દ્વારા નક્કી શૂન્ય ઉત્કલ્પનાનો અસ્વીકાર થયો હતો .

૪ અભ્યાસના તારણો.

૫ ૪.૧ પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ રચના સંબંધિત તારણો

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની રચના કરવામાં આવી હતી . આ કાર્યક્રમની રચના સંબંધિત સંશોધકે નીચે મુજબના તારણો તારવ્યા છે:

૧. સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના અધ્યાપન કાર્ય પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની સંરચના કરી શકાય .
૨. અધ્યેતાઓ વિષયવસ્તુની સમજ સરળતાથી પાપ્ત કરી શકતા હતા . કારણકે , પ્રસ્તુત પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમમાં વિષયવસ્તુની રજૂઆત સરળ ભાષામાં અને વિવિધ પ્રવૃત્તિઓના ઉપયોગ દ્વારા કરવામાં આવી છે.
૩. કાર્યક્રમમાં વિષયવસ્તુની રજૂઆતને અસરકારક બનાવવા માટે શક્ય હોય તેટલા વધુમાં વધુ વિવિધ સંદર્ભોમાંથી પ્રવૃત્તિઓ શોધી વર્ગ સમક્ષ મૂકવા જોઈએ .

૪. પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ દ્વારા અધ્યાપન કાર્ય કરાવતી વખતે એકાગ્રતા વધારવા માટે વિદ્યાર્થીઓને રસ પડે તેવી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવામાં આવે છે .

૪.૨ ઉત્કલ્પના આધારિત તારણો

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની અસરકારકતા તપાસવા માટે એક શૂન્ય ઉત્કલ્પનાની રચના કરવામાં આવી હતી .

આ ઉત્કલ્પનાની ચકાસણીના અંતે પ્રાપ્ત થયેલા પરિણામો પરથી નીચે મુજબના તારણો તારવવામાં આવ્યા છે .

૧. દસમાં ધોરણના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયનાં (1) ગ્રાહક સુરક્ષા અધિનિયમ (૨) ત્રિસ્તરીય અદાલતો (૩) શુદ્ધતા પ્રમાણિત કરતું તંત્ર 'એકમના અધ્યાપન માટે તૈયાર કરેલ પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ ઊંચા સિદ્ધિ આંક ધરાવતી વિદ્યાર્થીનીઓની શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ કરતાં વધુ અસરકારક રહ્યો હતો .
૨. (1) ગ્રાહક સુરક્ષા અધિનિયમ (૨) ત્રિસ્તરીય અદાલતો (૩) શુદ્ધતા પ્રમાણિત કરતું તંત્ર એકમનું અધ્યાપનકાર્ય પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ વ્યાખ્યાન શિક્ષણથી વધુ અસરકારક રહ્યું હતું . આમ બે પદ્ધતિ દ્વારા થતું અધ્યાપનકાર્ય સારા શિક્ષકની ગરજ સારે છે

કાર્યક્રમની અજમાયશ દરમિયાન સંશોધકના ચિંતનાત્મક અવલોકન આધારિત તારણો

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધકે પ્રાયોગિક યોજના અંતર્ગત પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ દ્વારા અધ્યાપન કાર્ય કરાવ્યું હતું. તે દરમિયાન સંશોધકે અધ્યેતાઓની પ્રવૃત્તિઓ અને મનોભાવોનું અવલોકન કર્યું હતું. જેના પરથી નીચે મુજબના તારણો તારવવામાં આવ્યા છે.

૧. સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયમાં કોઈ નવીન પ્રયુક્તિ દ્વારા શિક્ષક વર્ગમાં કાર્ય કરે ત્યારે અધ્યેતાઓ ઉત્સાહપૂર્વક શીખવાનું પસંદ કરે છે .

૨. અધ્યેતાઓને પાઠ્યપુસ્તક ઉપરાંતની વધારાની માહિતી જાણવા મળે તો તેઓ નિયમિત કરતાં વધારે સમય સુધી કાર્ય કરવાની તૈયારી બતાવે છે
૩. વર્ગખંડમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમથી વિષયવસ્તુને શીખવા માટે અધ્યેતાઓ પ્રમાણમાં ઓછો સમય લે છે. એટલેકે , તેઓ ઓછા સમયમાં વધારે વિષયવસ્તુ શીખી શકે છે .
૪. પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ દરમિયાન વિદ્યાર્થીઓ સતત સક્રિય રહેતા હોવાથી શિક્ષણકાર્ય જીવંત બને છે .

૫ અભ્યાસની નીપજ

કોઈ પણ સંશોધન અભ્યાસના અંતે પરિણામો તો મળે જ છે . સાથે સાથે અન્ય નિપજો પણ પ્રાપ્ત થાય છે . પ્રસ્તુત સંશોધનની અન્ય નીપજ આ પ્રમાણે હતી .

પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમ : પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સંશોધકે પ્રયોગના અમલીકરણ દરમિયાન બે અધ્યયન પદ્ધતિની તુલના કરવા પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની સંરચના કરેલ હતી. આ કાર્યક્રમ ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના (1) ગ્રાહક સુરક્ષા અધિનિયમ (૨) ત્રિસ્તરીય અદાલતો (૩) શુદ્ધતા પ્રમાણિત કરતુ તંત્ર એકમના વિષયવસ્તુને અભિક્રમિક અધ્યયન સાહિત્યના સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ તૈયાર કરવામાં આવેલ હતો. વિષયવસ્તુ સરળતાથી સમજી શકાય તે માટે તેમાં પી.પી.ટી., વિડિયો, કાફ્ટ અને ચિત્ર ઉમેરવામાં આવ્યા હતા . આ કાર્યક્રમ દ્વારા શિક્ષકો પોતાના અધ્યાપન કાર્યમાં નવીનતા લાવી શકે છે , આ કાર્યક્રમ નીપજ કહી શકાય.

૬ શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પ્રયોજકે ધોરણ દસનાં સામાજિક વિજ્ઞાન (1) ગ્રાહક સુરક્ષા અધિનિયમ (૨) ત્રિસ્તરીય અદાલતો (૩) શુદ્ધતા પ્રમાણિત કરતુ તંત્ર એકમ પર પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની સંરચના કરી , ધોરણ દસના વિદ્યાર્થીઓની(1) ગ્રાહક સુરક્ષા અધિનિયમ (૨) ત્રિસ્તરીય અદાલતો (૩) શુદ્ધતા પ્રમાણિત કરતુ તંત્ર એકમ પરની શૈક્ષણિક સિદ્ધિ પર આ કાર્યક્રમની અસરકારકતા તપાસવાના પ્રયત્નો હાથ ધર્યા હતાં . આ સંશોધન કાર્યના શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો આ મુજબ હતાં .

૧. શિક્ષણમાં નાવિન્ય લાવવા તથા જીવંત અનુભવો પુરા પાડવા માટે વિદ્યાર્થીઓના અધ્યાપન માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમનો ઉપયોગ કરી શકાય .
૨. પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ દ્વારા અધ્યાપન કરાવતી વખતે વિદ્યાર્થીઓની અવલોકન અને તર્કશક્તિની અસર ને કારણે શિક્ષણ કાર્ય દરમિયાન પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીને સક્રિય અને સજાગ બનાવી શકાય .
૩. પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ દ્વારા અધ્યાપન કરાવવાથી વિદ્યાર્થીઓને ગોખણપટ્ટી બચાવી શકાય.

૭ ભાવિ સંશોધનો અંગેની ભલામણો

ધોરણ દસના સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના (1) ગ્રાહક સુરક્ષા અધિનિયમ (૨) ત્રિસ્તરીય અદાલતો (૩) શુદ્ધતા પ્રમાણિત કરતુ તંત્ર એકમ પર શૈક્ષણિક સિદ્ધિના સંદર્ભમાં પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની અસરકારકતા તપાસવા માટે પ્રસ્તુત અભ્યાસ સંશોધકે હાથ ધર્યો હતો . જેના પરિપાકરૂપે શિક્ષણના વિવિધ કાર્યકર્તાઓ માટે કેટલીક ભલામણો ઉમેરવામાં આવી છે . જે આ મુજબ છે:

૭.૧ શિક્ષક માટે ભલામણો

વર્ગખંડમાં સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયનું અધ્યાપન કરાવતી વખતે શૈક્ષણિક પદ્ધતિઓ પ્રયુક્તિઓનો વિનિયોગ કરવા અંગેના ઘણા બધા અવકાશો રહેલા છે. શૈક્ષણિક પ્રવિધીઓની મદદથી વિદ્યાર્થીઓમાં સામાજિક વિજ્ઞાન વિષય પરત્વે રસ જાગૃત કરી શકાય છે . આથી , સામાજિક વિજ્ઞાન શિક્ષકોએ નીચે દર્શાવેલા પ્રયાસો હાથ ધરવા જોઈએ.

૧. શિક્ષકોએ પોતાની પાસે રહેલા સામાજિક વિજ્ઞાન અંગેના સામાન્ય જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરી વિવિધ એકમો માટે પ્રવૃત્તિ આધારિત શિક્ષણ કાર્યક્રમની તૈયાર કરવા અને તે અનુસાર વર્ગખંડમાં અધ્યાપન કાર્ય કરાવવું જોઈએ .

૨. સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના પાઠ્યપુસ્તકમાં જે-તે એકમ સંબંધિત મર્યાદિત માહિતી આપેલી હોય છે. આથી, શિક્ષકોએ ટેકનોલોજીની મદદથી તે મુદ્દાના સંદર્ભમાં અદ્યતન માહિતી એકત્ર કરી વિદ્યાર્થીઓને તેનાથી માહિતગાર કરવા જોઈએ .

૭.૨ ભાવિ સંશોધન અંગેની ભલામણો.

સંશોધન કાર્યની પ્રક્રિયા અનંત છે . આ ક્ષેત્ર એટલું વ્યાપક છે કે કોઈ અંતિમ કિનારા સુધી પહોંચી શકાતું નથી . માટે સમય અને સાધનોની મર્યાદાના કારણે કોઈપણ સંશોધક એમ ન કહી શકે તેના થકી તે વિષયનું પૂર્ણ સંશોધન થઈ ગયું છે . પ્રત્યેક સંશોધનના અંતે અનેક નવા સંશોધનોનો આરંભ બને છે . આથી , સંશોધકે ભાવિ સંશોધકોને ઉપયોગી થઈ શકે તે માટે હવે પછી હાથ ધરી શકાય તેવા સંશોધનના વિષયો દર્શાવ્યા છે . જે નીચે મુજબ છે .

૧. પ્રસ્તુત અભ્યાસ ગ્રામ્ય વિસ્તારની માધ્યમિક શાળાના ધોરણ દસના વિદ્યાર્થીઓ પર હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો . તેના બદલે શહેરી કક્ષાએ પણ હાથ ધરી શકાય .

૨. પ્રસ્તુત અભ્યાસ દસમાં ધોરણના સામાજિક વિજ્ઞાન સિવાયના અન્ય વિષયો પર પણ હાથ ધરી શકાય .

૩. પ્રસ્તુત અભ્યાસ ગુજરાતી માધ્યમની માધ્યમિક શાળા પર હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો . તેના બદલે અન્ય માધ્યમની માધ્યમિક શાળા માટે પણ આવો પ્રયોગ હાથ ધરી શકાય .

૪. પ્રસ્તુત અભ્યાસ સામાજિક વિજ્ઞાન વિષયના(૧) ગ્રાહક સુરક્ષા અધિનિયમ (૨) ત્રિસ્તરીય અદાલતો (૩) શુદ્ધતા પ્રમાણિત કરતુ તંત્ર એકમો પર હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો તેના બદલે સામાજિક વિજ્ઞાન ના અન્ય એકમ પર પણ હાથ ધરી શકાય .

૫. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં યોજનાને બે જૂથ ઉત્તર કસોટી યોજના દ્વારા હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો . તેના બદલે અન્ય પ્રાયોગિક યોજનાના પ્રયોગથી અભ્યાસ હાથ ધરી શકાય

૮ ઉપસંહાર

જો આજે શાળાઓમાં ગુણવત્તાસભર અને આદર્શ શિક્ષણ આપવામાં આવશે તો જ દેશ અને સમાજ પ્રગતિ સાધી શકશે . આ શિક્ષણને ગુણવત્તાયુક્ત બનાવવા માટે શિક્ષકે અસરકારક અધ્યાપન પ્રયુક્તિઓ અજમાયશ કરવી પડે .

આવી ગુણવત્તાયુક્ત અધ્યાપન પ્રયુક્તિ માટે સંશોધકે ગુણવત્તાયુક્ત સંશોધન કાર્ય હાથ ધરવું પડે છે . અહીં શિક્ષણરૂપી ઇમારતમાં શોધ અને પાયાની ઈંટ સમાન છે . સંશોધનને

કારણે શિક્ષણ અને સતત નવપલ્લવિત રાખી શકાય છે જે માનવીના જન્મથી મૃત્યુ પર્યંત ચાલતી પ્રક્રિયા છે.